

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De werking van algemene belangenafwegingen in het Europese staatssteunrecht: tussen verbod en verenigbaarheid?

Aalbers, M.

Citation

Aalbers, M. (2024, June 5). *De werking van algemene belangenafwegingen in het Europese staatssteunrecht: tussen verbod en verenigbaarheid?*. Meijers-reeks. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3762243>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3762243>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

BIJLAGE 1

Doelstelling AGVV	Inhoudelijke belangenafweging	I. Aanvullend transparantie-vereiste	II. Evenredigheidsvereisten	III. Non-discriminatie-vereisten
Onderzoek en innovatie (artikelen 25 – 30 AGVV)	Rechtsbasis moet bepaald worden aan het zwaartepunt van de activiteit: i) Fundamenteel onderzoek; Industrieel onderzoek; ii) Experimentele ontwikkeling; iii) Haalbaarheidsstudies (artikel 25 AGVV); iv) Innovatie-infrastructuur (artikel 26 AGVV); v) Innovatieclusters (artikel 27 AGVV); vi) Innovatiesteun voor het MKB (artikel 28 AGVV) vii) Procesorganisatie-innovatie (artikel 29 AVV) Steunmaatregelen voor deze doelstellingen moeten een positief effect hebben op de interne markt en voldoen aan de basisbeginselen van de AGVV: transparantie, evenredigheid en non-discriminatie (zie I.II. en III)	Open access informatie-verspreiding van de onderzoeks-resultaten (artikel 25 AGVV). Toegang tot innovatie-infrastructuur moet op transparante wijze worden verleend (artikel 26 AGVV)	i) De steunintensiteit verschilt per soort onderzoek en neemt af naar gelang de onderzoeks – en innovatieactiviteiten naar maatschappelijke voorwaarden en geïdentificeerde types van marktfalen naar behoren door marktpartijen uitgevoerd kan worden zonder overheidsinterventie. ii) De steunintensiteit neemt toe naar mate MKB-ondernemingen steunontvanger zijn/ danwel MBK-ondernemingen met grote ondernemingen samenwerken. iii) Toegang tot publieke infrastructuur is evenredig aan de bijdrage van ondernemingen aan deze infrastructuur. iv) Differentiatie tussen de vrijstellingsdrempels voor exploitatie- en investeringssteun.	Toegang tot onderzoeks-infrastructuur wordt op een niet-discriminerende basis verleend. Ondernemingen die ten minste 10 % van de hebben gefinancierd, kunnen preferente toegang krijgen tegen gunstigere voorwaarden (artikelen 25, 26, 27 AGVV).

Doelstelling AGVV	Inhoudelijke belangenafweging	I. Aanvullend transparantie-vereiste	II. Evenredigheidsvereisten	III. Non-discriminatie-vereisten
Energie-efficiëntie-projecten in gebouwen (oud artikel 39 AGVV, vervallen per 23.06.2023 en vervangen door artikel 38 bis AGVV)	Steunmaatregelen mogen enkel betrekking hebben op investeringen die de energie-efficiëntie van één van de volgende categorieën doen verbeteren (oud artikel 39 AGVV). De steun kan betrekking hebben op normale gebouwen of bijzondere gebouwen, namelijk: i) woongebouwen; ii) gebouwen voor onderwijs of sociale dienstverlening iii) gebouwen voor het openbare bestuur openbaar bestuur, justitie, brandweer- en politie; iv) gebouwen die hernieuwbare energie slim toepassen. Investeringssteun voor deze doelstelling moet een positief effect hebben op de interne markt en voldoen aan de basisbeginselen van de AGVV: transparantie, evenredigheid en non-discriminatie (zie I. II. en III)	Lidstaten kunnen voor het verstrekken van energie-efficiëntiesteun efficiëntiefondsen opzetten en/of een beroep doen op financiële intermediairs. Deze moeten op een openbare en transparante wijze geselecteerd worden.	i) Steun kan verleend worden door middel van een dotatie van eigen vermogen, lening of een garantie. Indien deze mogelijkheden niet open staan is een subsidie ook mogelijk. Voor normale gebouwen mag een garantie niet meer dan 15 miljoen euro bedragen, voor bijzondere gebouwen mag een garantie niet meer dan 30 miljoen euro bedragen. bedrag niet hoger is dan 30 miljoen EUR. ii) Een garantie mag slechts 80 % van de onderliggende lening dekken.	Lidstaten kunnen voor het verstrekken van energie-efficiëntiesteun energie-efficiëntiefondsen opzetten en/of een beroep doen op financiële intermediairs. Deze moeten op een niet-discriminerende wijze geselecteerd worden. Van financiële intermediairs en managers van energie-efficiëntiefondsen kan worden geëist dat zij voldoen aan vooraf vastgestelde criteria die objectief gerechtvaardigd zijn door de aard van de investeringen.

Doelstelling AGVV	Inhoudelijke belangenafweging	I. Aanvullend transparantie-vereiste	II. Evenredigheidsvereisten	III. Non-discriminatie-vereisten
Investeringssteun voor energie-efficiëntie-maatregelen in gebouwen (artikel 38 bis AGVV (nieuw))	De steun moet leiden tot een verbetering van de energieprestatie van het gebouw, gemeten in primaire energie, van ten minste: i) 20 % ten opzichte van de situatie vóór de investering in het geval van renovatie van bestaande gebouwen, of ii) 10 % ten opzichte van de situatie vóór de investering in het geval van renovatie-maatregelen met betrekking tot de installatie of vervanging van slechts één type onderdeel van een gebouw zoals gedefinieerd in artikel 2, lid 9, van Richtlijn 2010/31/EU en deze gerichte renovatiemaatregelen niet meer dan 30 % vertegenwoordigen van het budget van de regeling dat bestemd is voor energie-efficiëntiemaatregelen, of; iv) 10 % ten opzichte van de drempel die is vastgesteld voor de vereisten van bijna-energie-neutrale gebouwen in nationale maatregelen ter omzetting van Richtlijn 2010/31/EU in het geval van nieuwe gebouwen.	De initiële vraag naar primaire energie en de geraande verbetering worden vastgesteld aan de hand van een energieprestatiecertificaat zoals gedefinieerd in artikel 2, punt 12, van Richtlijn 2010/31/EU.	i) Op grond van artikel 38bis AGVV kan steun worden toegekend voor investeringen om te voldoen aan Unienormen die zijn vastgesteld maar nog niet van kracht zijn. Wanneer de relevante Unienormen minimumnormen inzake energieprestaties zijn, moet de steun worden verleend voordat de normen voor de betrokken onderneming bindend worden. In dat geval moet de lidstaat ervoor zorgen dat de begunstigen een nauwkeurig renovatieplan en -tijdschema indienen waaruit blijkt dat de gesteunde renovatie ten minste volstaat om de naleving van de minimumnormen inzake energieprestaties te garanderen. ii) De steunintensiteit kan met 15 procentpunten worden verhoogd indien de steun leidt tot een verbetering van de energie-efficiëntie van het gebouw, gemeten in primaire energie, van ten minste 40 % ten opzichte van de situatie vóór de investering. Deze verhoging van de steunintensiteit geldt niet indien de investering de energieprestaties van het gebouw niet verder verbetert dan het niveau dat wordt voorgeschreven door minimumnormen inzake energieprestaties die als Unienormen kwalificeren. iii) De steun ten behoeve van de verbetering van de energie-efficiëntie van het gebouw kan worden gecombineerd met steun voor een of meer van de volgende maatregelen: a) hernieuwbare energie installaties; b) aansluiting op stadsverwarming; c) de aanleg van opslaaninfrastructuur voor gebruikers van het gebouw. d) digitalisering van het gebouw; e) investering in groendaken.	De steun kan worden toegekend aan de eigenaar of eigenaren van het gebouw of aan de huurder of huurders, afhankelijk van wie de opdracht geeft voor de energie-efficiëntiemaatregelen.
-	Investeringssteun moet energie-efficiëntie transparant maken, moet evenredig zijn en niet-discrimineren t.a.v. eigenaren of huurders (zie I, II. en III)			

Doelstelling AGVV	Inhoudelijke belangenafweging	I. Aanvullend transparantie- vereiste	II. Evenredigheidsvereisten	III. Non-discriminatie- vereisten
Steun voor sport- infrastructuur (artikel 55 AG VV)	Steunmaatregelen voor sportinfrastructuur moeten in de praktijk ten goede komen aan profsport en amateursport (artikel 55 AGVV). Investeringssteun – ofwel exploitatiesteun voor deze doelstelling moet een positief effect hebben op de interne markt en voldoen aan de basisbeginselen van de AGVV: transparantie, evenredigheid en non-discriminatie (zie I. II. en III)	De sportinfrastructuur wordt niet uitsluitend door één gebruiker uit de profsport gebruikt. Het gebruik van de sport-infrastructuur door andere prof- of amateur-sporters is jaarlijks goed voor ten minste 20 % van de tijdscapaciteit	i) Er gelden specifieke voorwaarden voor investeringssteun en exploitatiesteun iii) Ondernemingen die ten minste 30 % van de investeringskosten van de infrastructuur hebben gefinancierd, kunnen preferente toegang krijgen op gunstigere voorwaarden, mits die voorwaarden publiek beschikbaar worden gesteld	Toegang tot de sport- infrastructuur of multifunctionele recreatieve infrastructuur staat open voor meerdere gebruikers en wordt op transparante en niet-discriminerende basis verleend. ii) Toewijzing aan een derde om de (multifunctionele) sportinfrastructuur te bouwen en te exploiteren, vindt op open, transparante en niet-discriminerende basis plaats, rekening houdende met de aanbestedingsregels.

Bibliografie

Literatuurlijst

Artikelen in tijdschriften

- Aalbers, M., 'Gibraltar: A rock solid interpretation of the selectivity criterion', *EStAL*, 2017-3, p. 496-499.
- Aalbers, M., 'Viasat: een duidelijke waterscheiding tussen *Altmark* en artikel 106, lid 2, VWEU?', *M&M*, 2017-4, p. 132 – 138.
- Adriaanse, P., 'Procederen over staatssteun voor Nederlandse rechters', *TvS*, 2011-1, p. 13-21.
- Adriaanse, P., 'Ex-ante- en ex-posttoezicht op groeps- en de-minimisvrijstellingen in het kader van gemoderniseerd staatssteunrecht: Een onderzoek naar de rol van de Europese Commissie en overheden en rechters in de EU-lidstaten', *SEW*, 2013-12, p. 514-536.
- Adriaanse, P., den Ouden W., 'Enforcement of State Aid Law in the Netherlands. Legislative Initiative for Effective Recovery Procedures in Dutch Law', *EStAL*, 2009-1, p. 15-26.
- Al Khatib en Walon, R., annotatie bij: College van Beroep voor het bedrijfsleven, 6 oktober 2020, *Stichting X t minister van Economische Zaken en Klimaat*, ECLI:NL:CBB:2020:678, AB 2021/198.
- Arrowsmith, S., 'Rethinking the Approach to Economic Justifications under the EU's Free Movement Rules', *Current Legal Problems*, 2015-1, p. 307-365.
- Anestis, P., 'State Aid and Antitrust remedies: anything in common?', *EStAL*, 2012-3, p. 551-555.
- Baarsma, B., 'Rewriting European Competition Law from an economic perspective', 2011-3, *European Competition Journal*, p. 559-585.
- Bartosch, A., 'The ruling in BUPA-Clarification or Modification of *Altmark*', *EStAL*, 2008-2, p. 1.
- Bartosch, A., 'Is there a need for a rule of reason in European state aid law? Or how to arrive at a coherent concept of material selectivity?', *CMLR*, 2010-3, p. 729-752.
- Bauby, P., 'L'eupéanisation des services public', *Revue de l'union européenne*, 2013, p. 393-402.
- Berghoger, M., 'The General Block Exemption Regulation: A Giant on Feet of Clay', *EStAL*, 2009-3, p. 323-336.
- Biondi, A. de Cock, W., 'Economics of state aid control: where law and economics meet, report on the conference at the Free University of Brussels', *EStAL*, 2018-4, p. 565-569.
- Biondi, A., 'BUPA v Commission', *EStAL*, 2008-2, p. 401- 407.
- Blauberger, M., 'Good' and 'Bad' Subsidies: European State Aid Control through Soft and Hard Law, *West European Politics*, 2009-4, p. 719-737.
- van Buiren, K., Gerritsen, M., van der Voort, J., 'The prohibition of overcompensations to services of general economic interest', *EStAL*, 2014-1, p. 61-66.

- Buendia Sierra, J., 'Brexit a stress test for state aid control', *ESTAL* 2016 – 3, p. 331-333.
- Buendia Sierra, J., 'Small On Small': Towards a Two-Speed State Aid Control?', *ESTAL*, 2016-4, p. 501-503.
- Buts, C., Joris, T., Jegers, M., 'State aid policy in the EU Member States: it's a different game they play', *ESTAL*, 2013-2, p. 330-340.
- Brook, O., 'Struggling with article 101 (3) TFEU: diverging approaches of the Commission, EU courts and five Competition authorities', *CMLR*, 2019 – 1, p. 121-156.
- De Cock, W., 'De terugvordering van onrechtmatige staatssteun in België', *Rechtskundig Weekblad*, 2018-35, p. 1362-1383.
- Colombo, B., 'State aid control in the modernisation era: moving towards a differentiated administrative integration?', *European Law Review*, 2019-3, p. 292-316.
- Coppens, P., Hilken, K., Buts, C., 'On the longer-term effects of state aid on market shares', *ESTAL*, 2015-2, p. 271-279.
- Coppi, L., 'SGEI compensation in the Almunia Package – An Economics View', *ESTAL*, 2012-2, p. 37-50.
- Corhaut, T., Riemsdagh, J., Van Eeckhoutte, D., Vanneste, F., Van Nieuwenhove, J., 'Behoorlijke wetgeving in de adviespraktijk van de afdeling Wetgeving van de Raad van State (2015 en 2016)', *Tijdschrift voor wetgeving*, 2017-4, p. 275-325.
- Craven, R., 'State aid and sports stadiums: EU-sports policy or deference to professional football', *European Competition Law Review*, 2014-9, p. 453-460.
- Damsma, M., van de Meent, G., Vlassembrouck, F., 'De concessierichtlijn: implementatie in Nederland en België', *TvS*, 2015-4, p. 181-182.
- Dekker, C., 'Staatssteun en tussenstaatse handel: bijbuigen van een criterium om de werklast te verminderen?', *M&M*, november 2015-5, p.170. (Dekker 2015a)
- Dekker, C., 'Eventech: Hoe busbanen leiden tot een leerstuk van een 'inherent voordeel' in het staatssteunrecht', *NtER*, 2015-4, p. 117-122. (Dekker 2015b)
- Dekker, C., 'The Effect on Trade between the Member States' Criterion: Is It the Right Criterion by Which the Commission's Workload Can Be Managed?', *ESTAL*, 2017-2, p. 154-163.
- Derenne, J., 'Recovery of Unlawful State Aid and Determination of Beneficiaries: Guidance for National Courts', *Journal of European Competition Law & Practice*, October 2012-5, p. 469-470.
- Dictus, G., de Wit, M., 'De procesrechtelijke drempels bij de bestuursrechter: het einde van het staatssteunrecht als gelegenheidsargument', *TvS*, 2019-1, p. 6-12.
- Du Parc Braham, D., Marsden, M., 'The UK's Subsidy Control Regime', *ESTAL* 2023-4/5, p. 381-388.
- Ehlerman, C., Amato, G., 'The Prospects for Decentralisation of EU State Aid Control', *European Competition Law Annual*, 1999, p. 471-665.
- Engelen, S., Sente, L., 'Eesti Pagar: een duwtje in de rug van steunverlenende autoriteiten en een mes op de keel van begunstigden', *SEW*, 2020-2, p. 71-79.
- Fiedziuk, N., 'Towards decentralization of State Aid Control: The Case of Services of General Economic Interest', *World Competition: Law and economic review*, 2013-3, p. 387-408.
- Florou, A., 'The UK Supreme Court Judgment in *Micula v Romania*: A Landmark Judgment for the Relationship between EU Law and International Investment Law?', *Foreign Investment Law Journal*, 2021-36, nr 2, p. 295-303.
- Gaasbeek, P., Hellingman, K., van de Gronden, J., 'De markt en decentrale overheden: tussen EU staatssteun en de Wet Markt en Overheid', *TvS*, 2018-1, p. 11-18.

- Garcia, S., Vermeersch, S., Weatherill, S., 'A new horizon in European sports law: the application of the EU state aid rules meets the specific nature of sport', *European Competition Journal*, 2017-1, p. 28-61. (Garcia, Vermeersch, Weatherill, 2017b)
- Gerbrandy, A., 'Rethinking European Competition Law, from a consumer welfare to a capability approach', *Utrecht Law Review*, 2016-1, p. 1-15.
- Gilliams, H., 'De onafhankelijkheid van de EU Commissie bij de toepassing van de mededingingsregels in het algemeen, en bij de toepassing van de staatssteunregels in het bijzonder', *TvS*, 2019-1, p. 3-5.
- Girerd, P., 'Les principes d'équivalence et d'effectivité', *Revue trimestrielle de droit européen*, 2002-01, p. 75-102.
- Groenendijk, N.S., 'Voor- en nadelen decentralisaties', *Regelmaat* 2013-5, p. 273-281.
- van den Gronden, J., 'De ontwikkeling van de Wouters-doctrine en de rol van doelstellingen van algemeen belang in het EU-mededingingsrecht', november 2015-11, *SEW*, p. 522-533
- van Haersolte, J., 'Terugvordering van staatssteun vindt zijn plek in de Nederlandse wetgeving', *NtER*, 2018 5/6, p. 176-182.
- Hancher, L. Evans, S., 'Altmark als catalisator: het Commissiepakket met alle antwoorden rond staatssteun en diensten van algemeen economisch belang?', *NtER*, 2006-7, p. 153-159.
- Hancher, L., Sauter, W., 'Steunmaatregelen voor ziekenhuizen en diensten van algemeen economisch belang: doelmatigheid niet vereist?', *NtER*, 2010-9, p. 326-334.
- Hancher, L., 'Towards a new definition of a State aid under European Law: Is there a new concept of State aid emerging', *EstAL*, 2003-3, p. 366-368.
- van Harten, H., en Fröger, R., 'Bindingseisen passé?', *NtER*, 2013-8, p. 265-273.
- Hatzopoulos, V., 'The Court's approach to services (2006-2012): From case law to case load?', *CMLR*, 2013-2, p. 459-501.
- van Herwijnen, A., 'De Europese Commissie en de nationale rechter in staatssteunzaken: welke mate van inhoudelijke toetsing?', *NtER*, 2015-7, p. 225-231.
- Hessel, B., 'Het toekomstbestendig mededingingsrecht kan bijdragen aan het concretiseren van de sociale markteconomie van de EU', *SEW*, 2017-9, p. 356-365.
- Hessel, B., 'Compensatiesteun aan diensten van algemeen economisch belang vereist zorgvuldigheid', *De Gemeentestem* 2006-7258, p. 479-498.
- Hessel, B., en Aalbers, M., 'De nieuwe regels voor DAEB en staatssteun en hun betekenis voor decentrale overheden' (Deel 1: begrippen en regelgeving), *De Gemeentestem* 2012-82, p. 398-406.
- Hjeltnet, K., 'The decentralization of enforcement of EU/EEA competition law', *European Competition Law Review*, 2017-2, p. 60-71.
- Huurnink, P., van den Tweel, R., 'Modernisering van het staatssteunbeleid-deel 2: Materieel recht', *TvS*, 1 2015-1, p. 8-20.
- Jaeger, J., 'From Santander to Luxleaks-and back', *EstAL*, 2015-3, p. 345-354.
- Kalbfleisch, P., 'Aiming for Alliance: Competition Law and Consumer Welfare', *Journal of European Competition Law & Practice*, 2011-2, p. 108-116.
- Kalykas, C., 'Selectivity and proportionality', *EstAL* 2023-1, p. 42-54.
- Kliemann, A., Stehmann, O., 'EU State control in the broadbandsector-the 2013 broadband guidelines and recent case practice', *EstAL*, 2013-3, p. 493-515.
- Knook, A., 'De nieuwe DAEB-gids van de Europese Commissie: balanceren op drie koorden tegelijkertijd', *NtER* 2013-6, p. 191-196.
- Koenig, C., 'Better downstream regulation through a more refined state aid law approach', Editorial *EstAL*, nr. 2011-3, p. 395-397.

- Lambertz, K., Hornung, M., 'State aid rules on services of general economic interest: For the Committee of the Regions the glass is half-full', *EStAL*, 2012-2, p. 329-332.
- Lang, J., 'Autogrill Espana and Banco Santander: The Concept of 'General' Tax Measures Clarified for State Aid', *European Law Review*, 2015-5, p.763-768.
- Langer, J., Hovius, T., Groot, T., 'Toezicht Nederlandse bestuursrechters op de naleving en handhaving van de Europese staatssteunregels 2011-2016', *TBR*, 2016-12, p. 1169-1188.
- Lavrijssen, S. en Ozmis, D., 'Naar een effectief toezicht op de woningcorporaties: tussen markt en staat', *Regelmaat*, 2010-3, p. 109-122.
- Louis, F. en Vallery, A., 'Ferring Revisited: the *Altmark* Case and State Financing of Public Service Obligations', *World Competition*, 2004-1, p.53-74.
- Lombeert, A., 'World Duty Free, het selectiviteitscriterium van artikel 107, lid 1, VWEU, niet ruimer, wel duidelijker', *TvS*, 2017-3/4, p.106-111.
- Loozen, E., 'Inrichting van meervoudig toezicht op marktwerking', *Regelmaat*, 2013-2, p. 105-20.
- Lucchini, S. Moscianese, J., 'State aid and the banking system in the financial crisis: from bail-out to bail-in', *Journal of European Competition Law & Practice*, februari 2017-2, p. 88-98.
- Luja, R., 'Does the Modernisation of State Aid Control Put Legal Certainty and Simplicity at Risk?', *EStAL* 11 2012-4, p. 765-767.
- Maasdam, Y., Sluijs, J., 'Hartlauer: het reguleren van zorgverlening begrensd', *NtER*, 2009-6, p. 214-219.
- Maccanico, P., 'Gibraltar and the Unsettled Limits of Selectivity in Fiscal Aids', *EStAL*, 2009-1, p. 63-72.
- Maccanico, P., 'Gibraltar: Beyond the Pillars of Hercules of Selectivity', *EStAL*, 2012-2, p. 443-448.
- Van Midden, G., 'World Duty Free Group: de complexe selectiviteitseis bij fiscale steunmaatregelen', *NtER* 2017-8, p. 204-210.
- Manunza, E., 'Waarom is er minder competitie voor de inkoop van sociale diensten?', *Tijdschrift voor Aanbestedingsrecht*, december 2011-6, p. 431-438.
- Memorala, M., Ubaldi, T., 'The Almunia Package and the challenges ahead: are the new rules flexible enough to fit the wide variety of SGEI?', *EStAL*, 2012-2, p. 17-35.
- Mendes, J., 'Discretion, care and public interests in the EU administration: Probing the limits of law', *CMLR*, 2016-2, p. 419-451.
- Mendes, J., 'The Idea of Relative Authority in European and International Law, in: *International Journal of Constitutional Law*, 2018-1, p. 75-100.
- Metselaar, A., 'Who can invoke State aid Law before National Judges? That Floating Question of Legal Interest in the Case Law of Dutch Courts', *EStAL* 2014-2, p. 250-260.
- Metselaar, A., 'Leaving Coherence Instruments Unapplied. The Case of Advice From the European Commission in State Aid Procedures Before Dutch Courts', *REALaw* 2015, p. 299-317.
- Mortelmans, K., 'Botsende algemene belangen en de werking van de interne markt', *SEW*, 2004-6, p. 240-252.
- Müller, T., 'Efficiency Control in State aid and the Power of Member States to define SGEIs', *EStAL*, 2009-1, p. 39-46.
- Munoz de Juan, M., 'Monitoring of State Aid', *EStAL*, 2018-4, p. 483-493.
- Negenman, M., 'A state aid network?', *EStAL*, 2011-4, p. 621-627.

- Nehl, H., '2013 reform of EU state aid procedures: how to exacerbate the imbalance of efficiency and individual protection', *EStAL*, 2014-2, p. 235-249.
- Nic Shuibhne, N., Maci, M., 'Proving public interest: The growing impact of evidence in free movement case law', *CMLR*, 2013-4, p. 965-1005.
- Nicolaides, P., 'How to apply the market economy investor principle to a monopoly', *European Competition Law review*, 2013-6, p.300-304.
- Nicolaides, P., 'What is Normal?', *EStAL*, 2017-2, p. 146-153. (Nicolaides 2017b)
- Nicolaides, P., 'Access to European Commission Guidance', *EStAL*, 2023-3, p. 231-233.
- Nicolaides, P., 'Do Member States Grant State Aid When They Act as Regulators?', *EStAL*, 2018-1, p. 2-18.
- Oude Elferink, E., 'Een woningcorporatie over de grens: het arrest *Sint Servatius*', *NtER*, 2010-2, p. 43-51.
- Ottervanger, T., 'Handhavingssperikelen', *TvS*, 2015-1, p. 3-5.
- Parret, L., 'Rol en identiteit van de staatssteunregels, 'Wat, voor wie en hoe?', oratie Universiteit Utrecht, 6 december 2016, gepubliceerd in *TvS*, 2017-1, p. 5-16.
- Parret, L., van Heezik, G., 'Eventech, the Selectivity of a Bus Lines Policy', *EStAL*, 2018-1, p. 93-100.
- Renzuli, A., 'Services of General Economic Interest: The Post-Altmark Scenario', *European Public Law*, 2008-3, p. 399-432.
- Ross, M., 'A Healthy approach to services of general economic interest? The BUPA judgment of the Court of First Instance', *European Law Review*, 2009-1, p.127-140.
- Romariz, P., 'Revisiting Material Selectivity in EU State Aid Law', *EStAL*, 2014-1, p. 39-50.
- de Sadeleer, N., 'The Polluter-Pays Principle in EU Law', *Pro Natura: Festschrift til H.-C. Bugge, Universitetsforlaget Oslo*: 2012, p. 405-419.
- Sauter, W., 'The impact of EU competition law on national healthcare systems', *European Law Review*, 2013-4, p. 457- 478 (Sauter 2013a).
- Sauter, W., 'Services of a general economic interest and Universal service in EU Law', *European Law Review*, 2008-2, p.167-197.
- Sauter, W., 'Sectorspecifiek mededingingsrecht en fusietoetsing', *Regelmaat*, 2013-2, p. 77-93 (Sauter 2013b).
- Sauter, W. 'Het nieuwe Altmark-pakket vastgesteld door de Commissie', *M&M*, 2012-1, p. 29-32.
- Sauter, W., 'Case note on Case T-289/03, BUPA', *CMLR*, 2009-1, p. 269-286.
- Schotanus, E., 'Voordeel versus compensatie', *M&M*, 2005-7, p. 200-205.
- Schotanus, E. 'Port of Izola: An Appreciable Twist in State Aid Law?', *EStAL*, 2019-3, p.359-365.
- Scott, A., 'Co-operation and good faith: state aid rules and national courts: procedural and interpretative consequences', *EStAL*, 2017-3, p. 354-366.
- Serby, T., 'The state of EU sports law: lessons from UEFA's 'Financial Fair Play' regulations', *International Sports Law Journal*, 2016-16, p. 37-51.
- Sinnaeve, A., 'What's new in SGEI 2012? An overview of the Commission's SGEI Package', *EStAL*, 2012-2, p. 347-367.
- Sinnaeve, A., 'Block Exemptions for State aid: More Scope for State Aid Control by Member States and Competitors', *CMLR*, 2001-6, p. 1479-1495.
- Sluijs, J. & Arnon, K., 'Het arrest BUPA: publieke diensten en marktwerking', *NtER*, 2008-7, p. 206-213.

- Sluijs, J., 'Sport is allang geen spel meer; de relatie met fundamentele rechten en vrijheden is niet meer weg te denken 13 juni 2019', annotatie bij zaak C-22/18, *TopFit eV en Daniele Biffi/Deutscher Leichtathletikverband*, *SEW*, 2020-4, p. 195-197.
- Staviczky, P., 'De Facto Selectivity in the Light of the Recent Case Law of the General Court', *EStAL*, 2015-3, p. 332.
- De Streel, A., 'La gouvernance économique européenne réformée', *Revue trimestrielle de droit européen*, 2013-3, p. 455-481.
- Stromsky, B., 'Exemption by category: The Court of Justice of the European Union confirms the mandatory nature of the conditions for exemption set by a regulation' (*Dilly's Wellnesshotel*), 21 July 2016, *Concurrences Review*, 2016-4, p. 146-147.
- Szudocky, R., 'Convergence of the analysis of national tax measures under EU state aid law and the fundamental freedoms', *EStAL*, 2016-3, p. 357-380.
- Szyszczak, E., 'The *Altmark* case revisited: local and regional subsidies to public services', *EStAL*, 2017-3, p. p. 395-407.
- Szyszczak, E., 'Modernising State Aid and the Financing of SGEI', *Journal of European Competition Law & Practice*, 2012-4, p. 332-343.
- Szyszczak, E., 'Survey: Services of general economic interest and measures that effect competition', *Journal of European Competition Law & Practice*, 2014-7, p. 508-518.
- Travers, N., 'Public Service Obligations and State Aid: Is all really clear after *Altmark*?', *EStAL*, 2003-3, p. 6.
- Tveit, S., 'Eesti Pagar: A new boost to national recovery', *EStAL* 2019-2, p. 1861-191.
- Van Maren, O., 'How to bail out your local club: the application of the State aid rules to professional football clubs in financial difficulty', *International Sports Law Journal*, 2017-4, p. 155-176.
- Van den Bogaert S., 'Sport & Europees recht: Gaat de bal eindelijk rollen?', *Ars Aequi*, 2006-4, p. 270-272.
- Van den Bogaert, S., Vermeersch, A., 'Sport and the EC Treaty: a tale of uneasy bedfellows?' *European Law Review*, 2006-6, p. 821-840.
- Van den Bogaert, S., Cuyvers A., 'Brexit Blues: They still haven't found what they're looking', *NJB*, 2019-19, p. 1388-1397.
- Van den Bogaert, S., Metselaar, A., annotatie bij Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State 2 November 2011, no. 201100211/1/H2 ('Staatssteun Vogelaarheffing'), *AB Rechtspraak Bestuursrecht* 2012-24 (AB 2012/156), p. 977-983.
- Van den Bogaert, S., 'Bosman: one for all.', *Maastricht Journal for comparative law*, 2015-2, p. 174-178.
- Van den Bogaert, S., Van Cleynenbreugel, P., Borger V., Aalbers, M. & Weber, T., 'Kroniek van het Europees materieel recht', *NJB*, 2015-35, p. 2510-2526.
- Van den Bogaert, S., Jesse M., Van Rompuy, B., Borger, V., & Aalbers, M., 'Kroniek van het Europees materieel recht', *NJB*, 2019-35, p. 2654-2669.
- Van Cleynenbreugel, P., 'Article 101 TFEU and the EU Courts, Adapting legal form to the realities of modernization', *CMLR*, 2014-5, p. 1381-1435. (Van Cleynenbreugel 2014a)
- Van Cleynenbreugel, P., 'Efficient justice in the service of justiciable efficiency? Varieties of comprehensive judicial review in a modernized EU competition law enforcement context', *The Competition Law Review*, 2014-1, p. 35-63. (Van Cleynenbreugel 2014b)
- Van Cleynenbreugel, P., 'Europeaniserend markttoezicht op zoek naar nieuwe evenwichten', *SEW*, 2014-4, p. 162-178. (Van Cleynenbreugel 2014c)

- Van Cleynenbreugel, P., 'Sharing powers within exclusive competences: rethinking EU antitrust law enforcement', *Croatian Yearbook of European Law and Policy*, 2016-1, p. 49-79.
- Van Gerven, W., 'Economisch grondslagenrecht in België en Nederland', *SEW*, 1986, p. 565-585.
- Verouden, V., 'EU State Aid Control: The Quest for Effectiveness', *EStAL*, 2015-4, p. 459-464.
- Verouden, V., en P. Ibanez Colomo, 'Een gelijk speelveld na Brexit: staatssteuncontrole', *TvS*, 2018-4, p. 150-166.
- Verschuur, S., ten Hove, L., 'Steunmaatregelen voor de publieke omroep en diensten van algemeen economisch belang', *TvS*, 2011-3/4, p. 87-94.
- Von Bonin, A., Rodenhause, A. 'Privatisations, Pensions and Exemptions', *EStAL*, 2014-3, p.600-605.
- De Vries, S., & Gerbrandy, A., 'Convergentie tussen vrij verkeer en mededinging 'revisited'', *SEW*, 2015-11, p. 516-521.
- Wegener Jessen, P., 'National state aid law applied to state measures affecting trade between Member States: The Danish case', *EStAL*, 2011-1, p. 59-70.
- Van der Woude, M., Redactioneel, *SEW*, 2014-12, p. 513.
- Zondag, P., Merkus, M., 'Decentrale overheden benutten kansen staatssteunregels steeds beter', *TvS*, 2018-4, p. 147-149.

Boeken

- Bacon, K. *European Union Law of State Aid*, Oxford: Oxford University Press 2017.
- Barents, R. (red.), *In orde: liber amicorum Pieter Verloren van Themaat*, Deventer: Kluwer 1982.
- Barnard, C., *The substantive law of the EU: The four freedoms*, Oxford: Oxford University Press 2016.
- Börner, B., *Recht und Praxis der Beihilfen im gemeinsamen Markt*, Keulen: Carl Heymanns Verlag 1984.
- Burke, J., *A critical account of article 106 (2) TFEU: Government failure in public service provision*, Oxford: Oxford University Press 2018.
- Craig, P., *EU Administrative Law*, Oxford: Oxford University Press 2006.
- Cyndecka, M., *The Market Economy Investor Test in EU State Aid Law: Applicability and Application*, Den Haag: Kluwer International 2016.
- Duval, A., Van Rompuy, B., *The legacy of Bosman: Revisiting the relationship between EU law and Sport*, Den Haag: T.M.C. Asser Press 2016.
- Farnsworth, F., *The legal analyst: a toolkit for thinking about the Law*, Chicago: University of Chicago Press 2007.
- Van den Gronden, J., Szyssczak, E., *Financing services of general economic interest*, Den Haag: T.M.C. Asser Press 2013.
- Hancher, L., Ottervanger, T., Slot, P., *EU State Aids*, Londen: Sweet & Maxwell 2016 (5^e editie).
- Hancher, L., De Vries, Y., Salerno, F., *EU State Aids*, Londen: Sweet & Maxwell 2021 (6^e editie).
- Harbo, T., *The Function of Proportionality Analysis in European Law*, Leiden: Brill/Nijhoff 2015.
- Hessel, B., *Rechtsstaat en economische politiek*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1987.
- Jones & Suffrin, *EU Competition Law*, Oxford: Oxford University Press 2014.

- Knook, A., *Staatssteun: Handboek voor de praktijk*, Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer 2018.
- Krajewski, M., Neergaard, U., van de Gronden, J., *The Changing Legal Framework for Services of General Interest in Europe: Between Competition and Solidarity*, Den Haag: T.M.C. Asser Press 2009.
- Lenaerts, K., Van Nuffel, P., *Europees recht*, Antwerpen: Intersentia 2017.
- Louis, J., Rodrigues, S., *Les services d'intérêt économique général et l'union européenne*, Brussel, Bruylant 2006.
- Lovhdahl Gormsen, L., *European State aid and Tax Rulings*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing 2019.
- Mulder, J., *Social Legitimacy in EU Competition law*, Oxford: Hart Publishing 2018.
- Michiels, A., Blomberg, G. Jurgens, *Handhavingsrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2016.
- Mortelmans, K., *Economisch Publiekrecht: Rechtswaarborgen en rechtsinstrumenten*, Deventer: Wolters Kluwer 1989.
- Nistor, L., *Public services and the European Union: healthcare, health insurance and education services*, Den Haag: T.M.C. Asser Press 2011.
- Panara, C., Varney, M., *Local Government in Europe; the 'fourth level' in the EU multilayered system of governance*, Londen: Routledge & CRC Press 2013.
- Parrish, R., Miettinen, S., Siekmann, R., Gardiner, S., *EU, sport, law and policy: regulation, re-regulation and representation*, Den Haag: TMC Asser 2008.
- Quigley, C., *European State Aid law and policy*, Oxford: Hart Publishing 2015.
- Säcker, F. J., Montag, F., *European State Aid Law: a Commentary*, München: Beck, Hart, Nomos 2016.
- Sauter, W., *Public Services in EU law*, Cambridge: Cambridge University Press 2015.
- Siekmann, R., *Introduction to International and European Sports Law*, Den Haag: T. M.C. Asser 2012.
- Stefan, O., *Soft law in Court: competition law, state aid and the Court of Justice of the European Union*, Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer 2014.
- Stuart, E., Roginska-Green, I., *Sixty years of EU State aid law and policy*, Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer 2018.
- Szyszczak, E., *Research handbook on EU state aid law*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing 2011.
- Szyszczak, E., *Social Services of General Interest in the EU*, Den Haag: T.M.C. Asser Press 2013.
- Trimidas, T., *The General Principles of EU law*, Oxford: University Press 2019.
- Van den Bogaert S., *Practical Regulation of the Mobility of Sportsmen in the EU Post Bosman*, Den Haag: Kluwer Law International 2005.
- Van Cleynenbreugel, P., *Market Supervision in the European Union: integrated administration in constitutional context*, Leiden: Brill/Nijhoff 2015.
- Von Bogdany, A., *Principles of European constitutional law*, Oxford: Hart Publishing 2010.
- Van Rompuy, B., *Economic Efficiency: The Sole Concern of Modern Antitrust Policy? Non-efficiency Considerations Under Article 101 TFEU*, Deventer: Wolters Kluwer 2013.
- Verloren van Themaat, P., *Economisch recht, sociaal recht en de economische orde: een terreinverkenning*, Alphen aan den Rijn: Samsom 1982.
- Verouden, V., Werner, P., *EU State Aid Control: Law and Economics*, Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer 2016.
- Weatherill, S., *Law and Values in the European Union*, Oxford: Oxford University Press, 2016.

- Weatherill, S., *The Internal Market as a Legal Concept*, Oxford: Oxford University Press 2017a.
- Weatherill, S. *Principles and practices of EU Sports Law*, Oxford: Oxford University Press 2018.

Bijdragen in boeken

- Aalbers, M., Gerbrandy, A., 'Beleidskansen bij diensten van algemeen economisch belang', in: B. Hessel, *Pluk de vruchten van de interne markt*, Den Haag: SDU 2011, p. 205-247.
- Aalbers M., Adriaanse, P., 'Recovery of unlawful aid', in: Hancher L., Ottervanger T., Slot, P.J. (red.) *EU State Aids*, Londen: Sweet & Maxwell 2016, p. 1091-1118.
- Adriaanse, P., van Angeren, J., 'De Awb en staatssteunvragen', in Barkhuysen, T., den Ouden, W., Polak, J., *Bestuursrecht harmoniseren: 15 jaar Awb*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2010, p. 669-686.
- Bast, J., Wetz, K., 'System of competences', in Kuiper, P., Ambtenbrink, F., Curtin, D., De Witte, B., McDonnell, A., en Van den Bogaert, S., *The Law of the European Union*, 2019, p. 73-79.
- Baquero Cruz, J., 'Social Services of General Interest and the State Aid Rules', in: Szyszczak, E., *Social Services of General Interest in the EU*, Den Haag: T.M.C. Asser Press 2013, p. 303-329.
- Bell, M., 'The principle of equal treatment: widening and deepening', in Craig, P., de Búrca, G., *The evolution of EU law*, Oxford: Oxford University Press 2011, p. 611- 639.
- Biondi, A., 'Every Family is the Same, every family is different: state aid and free movement', in C. Buts en Buendía Sierra, *Mile Stones in State Aid Case Law*, Berlijn: Lexxion 2017, p. 34-45.
- Biondi, A., Stefan, O., 'The notice on the notion of state aid: every light has its shadow', in: B. Niascimbene, A. Di Pascale, *The Modernisation of State Aid for economic and social development*, Cham: Springer 2018, p. 43-62.
- Biondi, A., Righini, E., 'An Evolutionary Theory of EU State Aid Control', in: A. Arnall, D. Chalmers, *The Oxford Handbook of European Law*, Oxford: Oxford University Press 2014, p. 670-690.
- Buendía Sierra, J., 'Finding Selectivity or the art of comparison', in: C. Buts, Buendía Sierra, L., *Mile Stones in State Aid Case Law* Berlijn: Lexxion 2017, p. 85-92.
- Buendía Sierra, J., Panero Rivas, J., 'The Almunia Package: State aid and SGEI', in: Van den Gronden, J., *Financing services of general economic interest*, Den Haag: T.M.C. Asser Press 2013, p. 125-148.
- Van den Brink J., den Ouden, W., 'Europeanisering door rechtsbeginselen. Op weg naar rechtseenheid en duidelijkheid en de bescherming van de Nederlandse burger in gevaar?', in: Schueler, B., Widdershoven, R., *Europeanisering van het algemeen bestuursrecht*, Den Haag: Boom Juridische Uitgeverij 2014, p. 75-97.
- Chirîţoiu, B., 'Convergence Within the European Competition Network: Legislative Harmonization and Enforcement Priorities', in: Almasan, A., Whelan, P., *The Consistent Application of EU Competition Law*, Cham: Springer 2017, p. 3-22.
- Dawson, M., De Witte, B., 'The EU legal framework of social inclusion and social protection: between the Lisbon Strategy and the Lisbon Treaty', in: Cantillon, B., Verschueren, H., en Ploscar, P., *Social inclusion and social protection: interactions between policy and law*, Antwerpen: Intersentia 2012, p. 41-70.

- Dawson, M., De Witte, B., 'Welfare Policy and Social Inclusion' in: Arnall, A and Chalmers, D (red.), *Oxford Handbook of European Law*, Oxford: Oxford University Press 2014, p. 964-990.
- Derenne, J. en Verouden, V., 'Distortion of Competition and Effect on Trade', in: Werner, P. en Verouden, V., 'EU State Aid Control', Kluwer: Alphen aan den Rijn, p. 173-178.
- Edward, D., 'The exceptions to the four freedoms', in: Koutrakas, P., Nic Shuibene, N. en Syrpis, P., *Exceptions from EU free movement law: derogation, justification and proportionality*, Oxford: Hart Publishing 2016, p. 1-11.
- Fløistad, K., 'The Exercise of State Aid Competence by the Commission and the EFTA Surveillance Authority in the Sectors of Largely Non-economic Welfare Services', in K. Fløistad, *The EEA Agreement in a Revised EU Framework for Welfare Services*, Cham: Springer 2018, p. 241-263.
- Flynn, L., Gilliams, H., 'Judicial protection', in: Hancher L., Ottervanger T., Slot, P.J., *EU State Aids*, Londen Sweet & Maxwell 2021, p. 1117-1197.
- Van Gestel en van Golen, 'Enforcement by the New European Supervisory Agencies: Quis custodiet Ipsos custodes?', p. 757-781.
- Glinks, C., Joerges, C., 'European Unity in diversity? A Conflicts-law- reconstruction', in: Purnhagen, K., Rott, P., *Varieties of European Economic law and regulation*, Heidelberg: Springer 2014, p. 285-314.
- Graells, A., 'The Commission's Modernisation Agenda for procurement and SGEI' in: van den Gronden, J., Szyzyczak, E., *Financing services of general economic interest*, Den Haag: T.M.C. Asser Press 2013, p. 161-181.
- De Graaff, T., 'Te veel ballen in de lucht? De Afdeling tussen effectiviteit en rechtsbescherming bij de toetsing Europese staatssteunrecht', in Ortlep, R. (red.): *De rechter onder vuur*, Oisterwijk: Wolf Legal Publishing 2016, p. 77-97.
- Grespen, D., Pelin, A., 'State aid and the role of national courts', in N. Pesari, K. Van de Castele, L. Fynn, *EU Competition Law: Volume IV State aid*, Deventer: Claeys & Casteels Publishing 2016, p. 1489-1566.
- Van den Gronden, J., 'Transnational Competition Law and Public Services', *European yearbook of international economic law*, Heidelberg: Springer 2013, p. 109-146.
- Honoré, M., 'Selectivity': in Werner, P., Verouden, V., 'EU State Aid Control', Alphen aan den Rijn: Kluwer, 2017, p. 133-135.
- Kavanagh, J., 'Financing SGEI: The European Commission's Economic Tests', in van den Gronden, J., Szyzyczak, E. (red.), *Financing services of general economic interest*, Den Haag: T.M.C. Asser 2013, p. 149-158. Kavanagh
- Klasse, M., 'The Impact of *Altmark*: The European Commission Case Law Responses', in Szyzyczak, E., en Van de Gronden, J.W. (eds.), *Financing Services of General Economic Interest*, Den Haag: T.M.C. Asser Press, 2013, p. 35-52.
- Kreuschitz, V., Bermejo, N., 'The Role of National Courts in the Enforcement of the European State Aid Rules', in: *EU Competition and State Aid Rules: Public and Private Enforcement*, Heidelberg: Springer 2017, p. 221-253.
- Kreuschitz, V., 'Decentralized judicial review and enforcement of EU State Aid Rules' in: H. Hofman, C. Micheau, *State Aid law of the European Union*, Oxford: Oxford University Press 2016, p. 450-463.
- Manunza, E., Berends, W., 'Social Services of General Interest and the EU Public Procurement Rules' in: Szyzyczak, E., *Social Services of General Interest in the EU*, Den Haag: T.M.C. Asser 2013, p. 347-384.

- Meij, A., 'De rol van de nationale rechter en de Commissie op het gebied van staatssteun', in: den Ouden, W. (red.), *Staatssteun en de nationale rechter*, Deventer: Kluwer 2005, p. 19-28.
- Neergaard, U., 'Services of general economic interest under EU law constraints' in: *European Economic and Social Constitutionalism after the Treaty of Lisbon*, Cambridge: Cambridge University Press 2013, p. 174-196.
- Neven, D., Verouden, V., Towards a more refined economic approach in State aid Control, in Mederer, W., en Pesaresi, N., *EU Competition Law*, Leuven: Claeys en Casteels 2008, p. 271-288.
- Nicolaides, P., 'Altmark: the Mount Everest of State Aid', in Buts, C., Buendia Sierra, J., 'Milestones in state aid case law', Berlin: Lexxion 2017, p. 96-106. (Nicolaides 2017b)
- Nicolaides, P. 'The economics of state aid and the fundamental state aid trilemma', in Hancher, L., De Vries, Y., Salerno, F.(red.), *EU State Aids*, Londen: Sweet & Maxwell, 2021 (6^e editie), p.23-42.
- Ottervanger, T., Aalbers, M., 'State Aid Law', in Kuiper, P., Ambtenbrink, F., Curtin, D., De Witte, B., McDonnell, A. en Van den Bogaert, S. (red.), *The Law of the European Union*, Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer 2018, p. 779-797.
- Ottervanger, T., 'The Multilayered Public Interest and the Law of the European Union' in: Baume, T., *Today's multi-layered legal order: current issues and perspectives*, Zutphen: Paris Publishers 2011, p. 243-255.
- Pace, L., 'Decentralised Application', in: Tosato, L., Bellodi, L, *EU Competition Law*, Deventer: Claeys Casteels, 2015, p. 247-277.
- Prechal, S., 'Fundamental rights as limits to the liberalisation of service markets', in van de Gronden J., *The EU and WTO Law on Services*, Alphen aan den Rijn: Kluwer 2008, p. 55-73.
- Rasmussen, M., 'From Costa v. Enel to the Treaties of Rome: A Brief History of Legal Revolution', in: Maduro, M., Azoulai, L., (red.), *In The Past and Future of EU Law: The Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty*, Oxford: Oxford University Press 2010, p. 69-85.
- Ross, M., 'The value of solidarity in european public services law', in Krajewski, M., Neergaard, U. & van de Gronden, J. , *The Changing Legal Framework for Services of General Interest in Europe: Between Competition and Solidarity*, Den Haag: T.M.C. Asser Press 2009, p. 81-99.
- Rodrigues, S., 'Towards a general EC framework of SGEI?', in: Krajewski, M., Neergaard, U. & van de Gronden, J. (red.), *The Changing Legal Framework for Services of General Interest in Europe: Between Competition and Solidarity*, Den Haag: T.M.C. Asser Press 2009, p. 255-266.
- Sanderink, V., *De amicus curiae in het mededingingsrecht: de Europese Commissie en de Nederlandse Mededingingsautoriteit als vriend van de rechtspraak in het kader van de Trias Politica*, Celsus, Tilburg, 2009.
- Schweitzer, H., 'SGEI: European law's impact on the role of markets and member states', in: Cremona, M., *Market integration and public services in the European Union*, Oxford: Oxford University Press 2011, p. 11-62.
- Snell, J., 'Economic Justifications and the Role of the State', in: Koutrakas, P., Nic Shuibene, N. en Syrpis, P., *Exceptions from EU free movement law: derogation, justification and proportionality*, Oxford: Hart Publishing, p. 12-31.
- Timmermans, C., 'ECJ Doctrines on Competences', in: L. Azoulai, *The Question of Competence in the EU*, Oxford: Oxford University Press 2014, p. 155-167.

- Tobler, C., 'Equal Treatment and Non-Discrimination', in: Kuijper, P., Amtenbrink, F., Curtin, D., De Witte, B., McDonnell, A., Van den Bogaert, S., *The Law of the European Union*, Alphen aan den Rijn: Wolter Kluwer 2019, p. 1025-1031.
- Tomlinson, J., Lovdahl Gormsen, L., 'Stumbling Towards the UK's new administrative settlement: a study of competition law enforcement after Brexit', in Cambridge Yearbook of European Legal Studies, 2018-1, p. 232-252.
- van den Tweel, R., 'Altmark alweer altmodisch?', in Beukers, T., Van Harten, H., Prechal, S., *Het recht van de Europese Unie in 50 klassieke arresten*, Den Haag: Boom Juridische Uitgeverij 2010, p. 288-295.
- Van den Bogaert, S., Van Cleynenbreugel, C., 'Free movement of goods' in P. Kuiper, F. Ambtenbrink, D. Curtin, B. De Witte, A. McDonnell en S. Van den Bogaert, *The Law of the European Union*, Alphen aan den Rijn, 2019, p. 485-537.
- Van Rompuy, B., 'Sports in state aid law', in Hancher, L., Ottervanger, T., *EU State Aids*, 2016 (5^e editie), p. 781-795.
- Van Rompuy, B., 'Sports', in Hancher, L., De Vries, Y., Salerno, F. (red.), *EU State Aids*, Londen: Sweet & Maxwell, 2021 (6^e editie), p. 833-847.
- Von Danwitz, T., 'State aid Control over public services: a view from the Court', in Krajewski, M., Neergaard, U. & van de Gronden, J., *The Changing Legal Framework for Services of General Interest in Europe: Between Competition and Solidarity*, Den Haag, 2009, p.117-126.
- Weatherill, S., 'Beyond preemption? Shared competence and constitutional change in the European Community', in O'Keeffe, D., Twomey, P., *Legal Issues of the Maastricht Treaty*, Londen, 1994, p. 12-33 (Weatherill 1994),
- De Witte, B., 'Non-market values in internal market legislation' in Nic Shuibne, *Regulating the internal market*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing 2006, p. 61-86.
- Ziegler, T., 'The British Aggregates Saga: Looking back at an earlier stage of the selectivity discussion', in Buts, C., en Buendía Sierra, J., *Mile Stones in State Aid Case Law*, Berlijn: Lexxion 2017, p. 377-386.

Oraties en dissertaties

- Adriaanse, P., *Handhaving van EG-recht in situaties van onrechtmatige staatssteun*, dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam, 2006.
- Antonaki, I., *Privatisations and golden shares: bridging the gap between the State and the market in the area of free movement of capital in the EU*, dissertatie Universiteit Leiden, 2019.
- Beumer, E., *De publieke handhavingsprocedures van het mededingingsrecht in het licht van de mensenrechten*, dissertatie Universiteit Leiden, 2016
- Borger, V., *The transformation of the euro: law, contract, solidarity*, dissertatie universiteit Leiden, Leiden, 2018
- Van den Brink, J., *De uitvoering van Europese subsidieregelingen in Nederland*, dissertatie Universiteit Leiden, 2012.
- De Cecco, F., *State aid and the European Economic Constitution*, dissertatie Universiteit Oxford, 2013.
- De Cock. W., *Belgische rechtscolleges als Europese staatssteunrechtters*, dissertatie Vrije Universiteit Brussel, 2023.
- Donner, D., *Europese samenwerking*, oratie Universiteit Leiden (Cleveringalezing), 2015.
- van Dam, C., *Guidance documents of the European Commission in the Dutch legal order*, dissertatie Universiteit Leiden, 2019

- Fiedziuk, N., *Services of general economic interest in EU law: the role of the 'public service' exception in the light of recent developments in EU law*, dissertatie Universiteit Tilburg, 2013.
- Gerbrandy, A. *Convergentie in het mededingingsrecht*, dissertatie Universiteit Utrecht, 2009.
- Metselaar, A., *Drie rechters en één norm. Handhaving van de Europese staatssteunregels voor de Nederlandse rechter en de grenzen van de nationale procedurele autonomie*, dissertatie Universiteit Leiden, 2017.
- Mortelmans, K., *Ordenend en sturend beleid en economisch publiekrecht*, oratie Universiteit Utrecht; Deventer, 1985.
- Nicolaides, P., *Essays on law and economics of state aid*, dissertatie Universiteit van Maastricht, 2008.
- Saanen, N., *Wegen door Brussel, Staatssteun en publieke belangen*, dissertatie Technische Universiteit Delft, 2013.

Opinie

Opinie-artikelen en interviews

- Aalbers M., & Aalbers R., 5 april 2018, 'Haagse politiek moet dividendplannen beter afstemmen met Brussel', *Het Financieele Dagblad* [opinie]
- Aalbers M., 19 mei 2016, 'Steun voor profclubs liep op tot 230 miljoen euro.' *Trouw* [interview]
- Aalbers M., 19 mei 2016, 'Een spits van belastinggeld.' *De Groene Amsterdammer* [interview]
- Aalbers M., 19 mei 2016, 'Betaal voetbal, ja, door óns.' *Trouw (de Verdieping)* [interview].
- Gibson, O., 'West Ham face compensation risk over state aid for Olympic Stadium refit', 20 april 2015, *The Guardian* [opinie]
- Koopmans, G., Interview DG Mededinging, Tijdschrift voor staatssteun. 2019- 1, p. 20-23, [interview].
- van Middelaar, L., 'Brussel, wen maar snel aan de oorlogseconomie', 16 april 2020, *NRC Handelsblad* [opinie]
- NRC Handelsblad (red.), 'President Rekenkamer: Neem besluit voor overheidssteun niet overhaast', 20 mei 2020, *NRC Handelsblad* [opinie]
- Rijken, K., 'Wethouder Depla: reddingsplan PSV geen staatssteun', 29 juni 2011, *Binnenlands Bestuur*, [interview]
- van der Toolen, A. 'Kampioenen van Zeus', 1 juni 2012, *Historisch Nieuwsblad* [opinie]
- Trouw (red.), 'Gemengde gevoelens over miljoenenhulp aan PSV', 25 mei 2011, *Trouw* [opinie]
- Vestager, M., 'This is the year for Europe to put its tax house in order', 17 januari 2015, 2015 *the Guardian* [opinie]
- Walker, P., 'UK on course for no-deal Brexit as Johnson rejects EU agreement, 26 juli 2019, *The Guardian*, [opinie]

Juridische Blogs

- Aalbers, M., & Aalbers, R., 'Mogelijke sanctie vanuit de Europese Commissie na afschaffing dividendbelasting', 26 april 2018, *MeJudice*.
- Aalbers, M., 'Tax climate change: are Brexit's side effects state aid-proof?', 5 april 2018, *Leiden Law Blog*.

- Aalbers, M., 'The Duvel is in the details: cultural diversity on the internal market', 17 januari 2018, *Leiden Law blog*.
- Carter, D., 'West Ham's State Aid own goal?', 24 november 2015, *Leiden Law Blog*.
- Expertisecentrum Europees Recht, 18 december 2023, "Europese Commissie stelt nieuwe de-minimisverordening vast", (te vinden op minbuza.nl).
- Mekenkamp, K., 'FIFA's Provision on the Protection of Minors and EU law: Any teething problems that need to be overcome?', 12 december 2016, *Asser International Sports Blog*.
- Nicolaidis, P., 'The Perennial Altmark Questions', 27 oktober 2015, *State Aid Hub Blog*.
- Szyszczak, E., 'Black Cabs in London Retain 'Exclusive' Rights to Drive in Bus Lanes', 27 januari 2015, *State Aid Hub Blog*.

Lezingen

- Lezing Eurocommissaris M. Vestager, 'Fighting for European values in a time of change', Europa-lezing Universiteit Leiden, 14 juni 2017. 2017
- Speech Eurocommissaris M. Vestager, 'State aid rules for fair competition', 19 juni 2018, High Level Forum on State Aid Modernisation, Brussel, beschikbaar op: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2014-2019/vestager/announcements/state-aid-rules-fair-competition_en.
- Speech DG Mededinging J. Laitenberger, 'State aid modernisation: the benefits of working more closely together', Brussel, 28 juni 2017.
- Speech Eurocommissaris J. Almunia, 7 juni 2012, 'The modernisation initiative', te vinden op http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-12-424_en.htm.
- Speech DG Mededinging G. Koopman, 17 november 2014, Keynote speech Landelijk Staatssteunnetwerk, Rotterdam.
- Speech Eurocommissaris J. Almunia, "An integrated approach to state aid", 26 mei 2011, Londen, te vinden op ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_11_385.

Preadviezen

- Baarsma, B., Teeuwes, J., 'Publiek belang en marktwerking: Argumenten voor een welvaartseconomische aanpak', in van Damme, van, E., Schinkel, M., 'Markt en Publieke belangen: Preadviezen Koninklijke Vereniging voor Staathuiskunde', Amsterdam, 2009.

Rapporten

- Buts, C., De Cock, W., Joris, T., & Nicolaidis, P. (2021). *Studie Staatssteun in het beleidsdomein wonen*. Vrije Universiteit Brussel.
- Europese Commissie, *Final Study on the enforcement of State aid rules and decisions by national courts*, Luxemburg, 2019, te vinden op <https://ec.europa.eu/competition/publications/reports/kd0219428enn.pdf>.
- Commissie van Aanbestedingsexperts, *Toekomstscenario's Commissie van Aanbestedingsexperts*, Den Haag, 16 januari 2019, te vinden op https://www.commissievanaanbestedingsexperts.nl/sites/commissievanaanbestedingsexperts.nl/files/notities/190116-20-Notitie_toekomstscenarios_CvA_002.pdf
- Europese Commissie, State Aid Scoreboard 2021, Brussel, 2022, te vinden op https://competition-policy.ec.europa.eu/system/files/2022-09/state_aid_scoreboard_note_2021.pdf
- Europese Commissie, State Aid Scoreboard 2020, Brussel, 2021, te vinden op

- https://competition-policy.ec.europa.eu/system/files/2021-06/state_aid_scoreboard_note_2020.pdf
- Europese Commissie, *State Aid Scoreboard 2019*, Brussel, 2020, te vinden op https://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/state_aid_scoreboard_2019.pdf
- Europese Commissie, *State Aid Scoreboard 2018*, Brussel, 2019, te vinden op https://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/state_aid_scoreboard_2018.pdf
- Europese Commissie, *Helsinki Rapport over de maatschappelijke functie van sport*, COM(1999) 644 final, Brussel, 2016.
- Europese Rekenkamer, *Implementing the EU budget through financial instruments — lessons to be learnt from the 2007-2013 programme period*, Financial Instruments 2016-19, te vinden op <http://publications.europa.eu/webpub/eca/special-reports/financial-instruments-19-2016/>, ISBN 978-92-872-5417-7, Brussel, 2016.
- Geradin, D., *Public compensation for services of general economic interest: an analysis of the 2011 European Commission Framework*, Tilburg, 30 maart 2012, beschikbaar op <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2031564>
- Ministerie van Binnenlandse Zaken, Nationaal referentiekader steun aan betaald voetbal: een wegwijzer en risicoanalyse van steun aan betaald voetbal, 12 mei 2004, te vinden op <https://europadecentraal.nl/wp-content/uploads/2013/01/Referentiekader-steun-aan-BVO.pdf>. Zie ook Kamerstukken Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2003-2004, Kamerstuk 28877, nr. 6., 27 mei 2004.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, van Lotringen, R., Aalbers, M., Ament, L., *Handreiking Diensten van Algemeen Economisch Belang*, Den Haag, 14 juli 2014, te vinden op <https://europadecentraal.nl/wp-content/uploads/2014/07/Handreiking-DAEB-2014.pdf>.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Coördinatiepunt Staatssteun voor Decentrale Overheden, *Handreiking Transparency Award Module*, Den Haag, juli 2023; te vinden op: https://europadecentraal.nl/wp-content/uploads/2023/07/CSDO-Handleiding-voor-de-TAM.-v_1.7.2023-v2.pdf
- Rapp, J., in J. da Cruz de Villaça *et al*, *Taxation, state aid and distortions of competition*, in: 'Institutional rapport FIDE Conference Estoril 2018', 23 mei 2018, Volume II, ISBN 978-972-40-7479-5.
- Sauter, W., *Proportionality in EU Law: A balancing act?*, 25 januari 2013, TLEC Paper 2013-003, SSRN.
- Weatherill, S., *The Helsinki Report on sports' in European sports law: collected papers*, 2007.

Jurisprudentie

HvJ EGKS

Hof EGKS

HvJ EGKS, 18 maart 1980, HvJ EGKS, 18 maart 1980, gevoegde zaken 154, 205, 206, 226-228, 264-278, *Ferriera Valsabbia t Commissie*

Gerecht EGKS

Gerecht EGKS, 24 oktober 1997, T-244/94, *Thyssen*

*HvJ EU**Hof van Justitie*

- HvJ EG van 12 juli 1962, zaak 9/61, *Nederland t Hoge Autoriteit EGKS*
- HvJ EG, 15 juli 1964, zaak 6-64, *Flaminio Costa t E.N.E.L*
- HvJ EG, 5 februari 1964, C-26/62, *Van Gend en Loos*
- HvJ EG, 19 juni 1973, 77-72, *Carminio Capolongo t Azienda Agricola Maya*
- HvJ EG, 30 januari 1974, C-127/73, *BRT t SABAM*
- HvJ EG, 12 december 1974, *Walrave en Koch t UCI*
- HvJ EG, 8 April 1976, C-43-75, *Gabrielle Defrenne*
- HvJ EG, 20 februari 1979, 120/78, *Cassis de Dijon*
- HvJ EG, 2 februari 1988, gevoegde zaken 67, 68 en 70/85, *Van der Kooy*
- HvJ EG, 25 juni 1988, C-203/96, *Dusseldorp*
- HvJ EG, 21 maart 1990, C-142/87 *Tubemeuse*
- HvJ EG, 8 november 2001, C-143/99, *Adria-Wien*
- HvJ EG, 23 april 1991, C-41/90, *Klaus Höfner v Macrotron*
- HvJ EG, 21 november 1991, C-354/90, *Saumon t Frankrijk*
- HvJ EG, 17 februari 1993, gevoegde zaken C-159/91 en C-160/91, *Poucet et Pistre*
- HvJ EG, 19 mei 1993, C-230/91, *Corbeau t Regie des Postes*
- HvJ EG, 24 november 1993, C-267/91, *Keck et Mithouard*
- HvJ EG, 19 oktober 1995, C-19/93 P, *Rendo & Centraal Overijsselse Nutsbedrijven t Commissie*
- HvJ EG, 15 december 1995, C-415/93, *Bosman*
- HvJ EG, 18 maart 1997, C-343/95, *Diego Cali*
- HvJ EG, 23 oktober 1997, C-157/94, *Commissie t Nederland, (SEP I)*
- HvJ EG, 11 april 2000, gevoegde zaken C-51/96 en C-191/97, *Deliège*.
- HvJ EG, 25 oktober 2001, C-475/99, *Ambulanz Glöckner*
- HvJ EG, 22 november 2001, C-53/00, *Ferring*
- HvJ EG, 19 februari 2002, C-309/99, *Wouters*
- HvJ EG 16 mei 2002 C-482/99, *Stardust Marine*
- HvJ EG, 13 mei 2003, C-385/99, *Müller-Fauré*
- HvJ EG, 24 juni 2003, C-280/00, *Altmark Trans*
- HvJ EG, 3 juli 2003, gevoegde zaken C-83/01 P, C-93/01 P en C-94/01 P, *Chronopost t UFEX (Chronopost I)*
- HvJ EG, 20 november 2003, C-126/01, *Ministère de l'Économie, des Finances et de l'Industrie t GEMO*
- HvJ EG, 27 november 2003, gevoegde zaken C-34/01 tot en met C-38/01, *Enirisorse I*
- HvJ EG, 29 april 2004, C-372/97, *Italië t Commissie*
- HvJ EG, 6 maart 2004, gevoegde zaken C-264/01, C-306/01, C-354/01 en C-355/01, *AOK Bundesverband*
- HvJ EG, 3 maart 2005, C-172/03, *Wolfgang Heiser (Oostenrijkse tandartsen)*
- HvJ EG, 23 maart 2006, C-237/04, *Enirisorse II*
- HvJ EG, 30 maart 2006, C-451/03, *Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti*
- HvJ EG, 22 juni 2006, gevoegde zaken C-182/03 en C-217/03, *België en Forum 187 t Commissie*.
- HvJ EG, 29 juni 2004, C-110/02, *Commissie t Raad (Portugese varkenhouders)*
- HvJ EG, 11 juli 2006, C-205/03 P, *FENIN*
- HvJ EG, 18 juli 2006, C-519/04 P, *Meca Medina*
- HvJ EG, 6 september 2006, C-88/03, *Azoren*

- HvJ EG, 7 september 2006, C-526/04, *Laboratoires Boiron*
HvJ EG, 8 september 2006, gevoegde zaken C-282/04 en C-283/04, *KPN*
HvJ EG, 11 september 2007, zaken C-76/05 en C-318/05, *Schwartz*
HvJ EG 22 november 2007, C-525/04 P, *Spanje t Commissie (Lenzing)*,
HvJ EG, 6 maart 2008, gevoegde zaken C-287/06, C-288/06 en C-291/06, *Deutsche Post t Duitsland*.
HvJ EG, 1 juli 2008, C-49/07, *MOTOE t Elliniko Dimosio*
HvJ EG, 1 juli 2008, gevoegde zaken C-341/06 P en C-342/06 P, *Chronopost t Commissie (Chronopost II)*
HvJ EG, 17 juli 2008, C-206/06, *Essent Netwerk Noord*
HvJ EG, 22 december 2008, C-487/06 P, *British Aggregates*
HvJ EG, 7 mei 2009, C-504/07, *Antrop t Carris*
HvJ EG, 1 oktober 2009, C-567/07, *Minister van Wijken, Wonen en Integratie t Sint Servatius*
HvJ EG, 10 maart 2009, C-169/07, *Hartlauer t Wiener Landesregierung*
HvJ EU, 16 maart 2010, C-325/08, *Olympique Lyonnais t Newcastle UFC*
HvJ EU, 20 april 2010, C-265/08, *Federutilty*
HvJ EU, 10 juni 2010, C-140/09, *Fallimento Traghetti del Mediterraneo*.
HvJ EU, 1 juli 2010, gevoegde zaken C570/07 en C571/07, *Blanco Pérez*
HvJ EU, 2 september 2010, C-399/08 P, *Commissie t Deutsche Post*.
HvJ EU, 16 september 2010, C-459/10 P, *Freistaat Sachsen t Commissie*
HvJ EU, 3 maart 2011, C-437/09, *AG2R Prévoyance*
HvJ EU, 24 maart 2011, C-400/08, *Commissie t Spanje (Catalaans vestigingsbeleid)*
HvJ EU, 9 juni 2011, gevoegde zaken C-71/09 P, C-73/08 P en C-76/09 P, *Hotel Cipriani t Commissie*
HvJ EU, 28 juli 2011, C-403/10 P, *Mediaset t Commissie*
HvJ EU, 8 september 2011, C-279/08 P, *Commissie t Nederland (Nox)*,
HvJ EU, 8 september 2011, C-78/08, 2011, *Paint Graphos*
HvJ EU, 22 september 2011, C-148/09, *België t. Deutsche Post*
HvJ EU, 4 oktober 2011, gevoegde zaken C-403/08 en C-429/08, *FA Premier League t QC Leisure*
HvJ EU, 13 oktober 2011, *Pierre Fabre*
HvJ EU, 15 november 2011, gevoegde zaken C-106/09 P en C-107/09 P, *Gibraltar*
HvJ EU, 8 december 2011, C-81/10 P, *France Télécom t Commissie*
HvJ EU, 8 december 2011, C-275/10, *Residex Capital t Gemeente Rotterdam*
HvJ EU, 21 december 2011, C-28/09, *Commissie t Oostenrijk*
HvJ EU, 26 februari 2013, C-617/10, *Åkerberg Fransson*
HvJ EU, 28 februari 2013, C1/12, *Ordem dos Técnicos Oficiais de Contas (OTOC)*
HvJ EU, 8 mei 2013, gevoegde zaken C-197/11 en C-203/11, *Eric Libert*
HvJ EU, 11 juli 2013, C-57/12, *Femarbel t GGC*
HvJ EU, 18 juli 2013, C-201/11 P, *UEFA t Commissie*
HvJ EU 21 november 2013, C-284/12, *Deutsche Lufthansa*
HvJ EU, 4 december 2013, C-111/10 C-117/10, C-118/10, C-121/10, *Commissie t Raad (Landbouwsteun financiële crisis)*
HvJ EU, 7 december 2013, C-518/11 *UPC Nederland t Hilversum*
HvJ EU, 21 januari 2014, C-574/13 P, *Frankrijk t Commissie (SNCM)*
HvJ EU, 3 april 2014, C-559/12 P, *Frankrijk t Commissie (La Poste)*
HvJ EU, 19 juni 2014, C-574/12, *Centro Hospitalar t Eurest*
HvJ EU, 4 september 2014, C-533/12 P en C-536/12 P, *Société nationale maritime Corse-Méditerranée (SNCM) t Corsica Ferries*

- HvJ EU, 17 september 2014, C-242/13, *Commerz t Havenbedrijf Rotterdam*
- HvJ EU, 9 oktober 2014, C-222/13, *TDC t Erhvervsstyrelsen*
- HvJ EU, 23 oktober 2014, C-242/13, *Commerz NV t Commissie*
- HvJ EU, 11 december 2014, C-113/13, *ANPAS t San Lorenzo (Spezzino)*
- HvJ EU, 14 januari 2015, C-518/13, *Eventech*
- HvJ EU, 11 februari 2015, C-621/13 P, *Orange (Hauts de Seine)*
- HvJ EU, 4 juni 2015, C-15/14 P, *Commissie t MOL*
- HvJ EU, 9 juli 2015, C-63/14, *Commissie t Frankrijk (SNCM)*
- HvJ EU, 6 oktober 2015, C-508/14, *Český Telekomunikační t T-Mobile*
- HvJ EU, 6 oktober 2015, C-303/13 P, *Commissie t Jørgen Andersen*
- HvJ EU, 6 oktober 2015, C-23/14, *Post Danmark t Konkurrencerådet*
- HvJ EU, 22 oktober 2015, C-185/14, *Easypay*
- HvJ EU, 11 november 2015, C-505/14, *Klausner Holz Niedersachsen*
- HvJ EU, 17 december 2015, gevoegde zaken C-25/14 en C-26/14, *UNIS t Ministre du Travail*
- HvJ EU, 17 november 2015, C-115/14, *Regiopost t Stadt Landau*
- HvJ EU, 23 december 2015, C-333/14, *Scotch Whisky Association*
- HvJ EU, 23 december 2015, C-293/14, *Gebhart Hiebler (Oostenrijkse schoorsteenvegers)*
- HvJ EU, 28 januari 2016, C-50/14, *CASTA t ANPAS*
- HvJ EU, 18 februari 2016, C-446/14 P, *Duitsland t Commissie (ZT Rheinland-Pfalz)*
- HvJ EU, 14 april 2016, C-100/15 P, *NMTA t Commissie*
- HvJ EU, 30 juni 2016, C-270/15 P, *België t Commissie (BSE)*
- HvJ EU, 19 juli 2016, C-526/14, *Tadej Kotnik t Državni zbor Republike Slovenij*
- HvJ EU, 21 juli 2016, C-493/14, *Dilly's Wellnesshotel t Finanzamt Linz*
- HvJ EU, 7 september 2016, C-121/15, *ANODE t Premier Ministre*
- HvJ EU 26 oktober 2016, C-211/15 P, *Orange t Commissie*
- HvJ EU 8 december 2016, gevoegde zaken C-532/15 en C-538/15, *Euroseaneamientos*
- HvJ EU, 21 december 2016, gevoegde zaken C-164/15 en C-165/15, *Commissie t Aer Lingus en Ryanair*
- HvJ EU, 21 december 2016, C-524/14P; *Commissie t Hansestadt Lübeck*
- HvJ EU, 21 december 2016, gevoegde zaken C-20/15 P en C-21/15 P, *World Duty Free*
- HvJ EU 8 maart 2017, C-660/15 P, *Viasat Broadcasting UK t Commissie*
- HvJ EU, 8 maart 2016, C-431/14 P, *Griekenland t Commissie (Piraeus)*
- HvJ EU, 9 maart 2017, C-232/16 P, *Simet t Commissie*
- HvJ EU, 4 mei 2017, C-339/15, *Luc Vanderborgh*
- HvJ EU, 18 mei 2017, C-150/16, *Fondul t CEO*
- HvJ EU, 27 juni 2017, C-74/16, *Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania t Ayuntamiento de Getafe*
- HvJ EU, 6 juli 2017, C-245/16, *Nerea*
- HvJ EU, 13 september 2017, C-329/15, *ENEA*
- HvJ EU, 15 september 2016, C-574/14, *PGE*
- HvJ EU, 20 september 2017, C-300/16P, *Commissie t Frucona Košice*
- HvJ EU, 26 oktober 2017, C-90/16, *The English Bridge Union t Her Majesty's Revenue & Customs*
- HvJ EU, 9 november 2017, C-649/15 P, *TV2 Danmark t Commissie*
- HvJ EU, 20 december 2017, C-66/16 P-C-69/16, *Comunidad Autónoma del País Vasco t Commissie*
- HvJ EU, 20 december 2017, C-70/16 P, *Galicië t Commissie*
- HvJ EU, 20 december 2017, C-81/16 P, *Spanje t Commissie (Digitale televisie)*
- HvJ EU, 8 maart 2018, C-579/16 P, *FIH Holding*

- HvJ EU, 26 april 2018, gevoegde zaken C-233/16 en C-234/16 & C-236/16 en C-237/16, *ANGED t Commissie*
- HvJ EU, 26 april 2018, C-91/17 P, *Cellnex Telecom t Commissie*.
- HvJ EU, 21 juni 2018, C-480/16, *Fidelity Funds*
- HvJ EU, 28 juni 2018, C-203/16, *Andres*
- HvJ EU, 28 juni 2018, C-635/16, *Splithoff t Commissie*
- HvJ EU, 25 juli 2018, C-128/16 P, *Commissie t Bankia*
- HvJ EU, 25 oktober 2018, C-260/17, *Anodiki Services t GNA*
- HvJ EU, 6 november 2018, C-622/16 P, *Scuola Elementare Montessori t Commissie*
- HvJ EU, 7 november 2018, C-171/17, *Commissie t Hongarije*
- HvJ EU, 19 december 2018, C-374/17, *A-Brauerei*
- HvJ EU, 27 februari 2019, C-563/17 *Associação Peço a Palavra t TAP*
- HvJ EU, 5 maart 2019, C-349/17, *Eesti Pagar*.
- HvJ EU, 2 mei 2019, C-598/17, *A-fonds t Inspecteur Belastingdienst*
- HvJ EU, 13 juni 2019, C-22/18, *TopFit & Daniele Biffi t Deutscher Leichtathletikverband*
- HvJ EU, 18 juni 2019, C-591/17, *Oostenrijk t Duitsland*
- HvJ EU, 5 juli 2019, C-334/18 P, *Hércules Club de Fútbol*
- HvJ EU, 29 juli 2019, C-620/17, *Hochtief Solutions*
- HvJ EU, 29 juli 2019, C-654/17 P, *BMW t Commissie*
- HvJ EU, 29 juli 2019, C-659/17, *INPS t Azienda Napoletana Mobilità*
- HvJ EU, 11 september 2019, C-676/17, *Călin t Direcția Regională a Finanțelor Publice Ploiești*.
- HvJ EU 11 juni 2020, gevoegde zaken C-262/18 P en C-271/18 P, *Commissie t Dôvera*,
- HvJ EU 17 september 2020, C-212/19, *Compagnie des pêches de Saint-Malo*
- HvJ EU, 22 september 2020, C-594/18P, *Hinkley Point t Commissie*
- HvJ EU, 24 november 2020, C-445/19, *Viasat Broadcasting t Commissie*
- HvJ EU, 4 maart 2021, C-362/19 P, *FC Barcelona t Commissie*
- HvJ EU, 16 maart 2021, C-596/19 P, *Hongarije t Commissie (Hongaarse advertentiebelasting)*
- HvJ EU, 3 maart 2021, C-434/19 en C-435/19, *Poste Italiane t Riscossione Sicilia*
- HvJ EU, 4 maart 2021, C-362/19 P, *FC Barcelona t Commissie*
- HvJ EU, 2 september 2021, C-647/19, *Ja zum Nürburgring t Commissie*.
- HvJ EU, 27 januari 2022, C-238/20, *Sățiș-S t Dabas aizsardzības pārvalde*,
- HvJ EU, 12 januari 2023, gevoegde zaken C-702/20 en C-17/21, *Dobeles Hes*
- HvJ EU, 7 maart 2024, C-558/22, *ARERA t Fallimento Esperia*
- HvJ EU, 14 maart 2024, C-516/22, *Commissie t Verenigd Koninkrijk*

Gerecht

- Gerecht EG 24 oktober 1997, T-244/94, *Wirtschaftsvereinigung Stahl t Commissie*
- Gerecht EG, 6 maart 2002, gevoegde zaken T-127/99, T-129/99 en T-148/9, *DAE-WOO t Commissie*
- Gerecht EG, 16 maart 2003, T-157/01, *Danske Busvognmænd (Combust) t Commissie*
- Gerecht EG, 13 september 2006, T-210/02, *British Aggregates t Commissie*
- Gerecht EG, 12 februari 2008, T-289/03, *BUPA t Commissie*
- Gerecht EG, 10 april 2008, T-233/04, *Nederland t Commissie (Nox)*.
- Gerecht EG, 22 oktober 2008, gevoegde zaken T-309/04, T-317/04, T-329/04 en T-336/04, *TV2 Danmark I t Commissie*
- Gerecht EG, 28 november 2008, gevoegde zaken T-254/00, T-270/00 en T-277/00, *Hotel Cipriani t Commissie*

- Gerecht EG, 18 december 2008, gevoegde zaken T-211/04 en T-215/04, *Gibraltar*
- Gerecht EG, 11 maart 2009, T-354/05, *Télévision Française t Commissie*
- Gerecht EU, 6 oktober 2009, T-21/06, *Brandenburg t Commissie*
- Gerecht EU, 15 december 2009, T-156/04, *EDF t Commissie*
- Gerecht EU, 1 juli 2010, gevoegde zaken T-568/08 en T-573/08, *Métropole télévision en TF1 t Commissie*
- Gerecht EU, 16 december 2010, T-231/06, *NOS t Commissie*
- Gerecht EU, 11 september 2012, T-565/08 (*Corsica Ferries t SNCM*)
- Gerecht EU, 7 december 2012, T137/10, *Coördinatie van Brusselse instellingen voor welzijnswerk en gezondheidszorg (CBI) t Commissie*
- Gerecht EU, 29 augustus 2013, T-366/13 R, *Frankrijk t Commissie*
- Gerecht EU, 12 september 2013, T-347/09, *Duitsland t Commissie (Duitse natuurgebieden)*
- Gerecht EU, 16 september 2013, T-79/10, *Colt Télécommunications France*
- Gerecht EU, 16 september 2013, T- 258/10, *Orange t Commissie*
- Gerecht EU, 16 september 2013, T- 325/10, *Illiad t Commissie*
- Gerecht EU, 16 juli 2014, T-309/12, *Zweckverband Tierkörperbeseitigung Rheinland-Pfalz*
- Gerecht EU, 15 november 2014, T-219/10, *Autogrill t Commissie*
- Gerecht EU, 15 september 2014, T-399/11, *Banco Santander t Commissie*
- Gerecht EU, 3 december 2014, T-57/11, *Castelnou Energía t Commissie*
- Gerecht EU, 3 maart 2015, T-251/13, *Gemeente Nijmegen t Commissie*
- Gerecht EU, 25 maart 2015, T-556/08, *Slovenska post t Commissie*
- Gerecht EU, 30 juni 2015, *Leidschendam- Voorburg t Commissie*
- Gerecht EU, 24 september 2015, T- 674/11, *TV2 Danmark II t Commissie*
- Gerecht EU, 24 september 2015, T-125/12, *Viasat Broadcasting UK t Commissie*
- Gerecht, 26 november 2015, T-462/13, *Comunidad Pais Vasco t Commissie*
- Gerecht EU, 26 november 2015, T-461/13, *Spanje t Commissie*
- Gerecht EU, 26 februari 2016, T-135/12, *Frankrijk t Commissie (Orange)*
- Gerecht EU, 3 maart 2016, T-15/14, *Simet t Commissie*
- Gerecht EU, 16 maart 2016, T-103/14, *Frucona Košice t Commissie*
- Gerecht EU, 12 mei 2016, T-693/14, *Hamr Sport t Commissie*
- Gerecht EU, 9 juni 2016, T-162/13 *Magic Mountain Kletterhallen t Commissie*.
- Gerecht EU, 14 juli 2016, T-143/12, *Duitsland t Commissie (Deutsche Post)*
- Gerecht EU, 15 december 2016, T-37/15, *Abertis Telecom Terrestre t Commissie*
- Gerecht EU, 18 januari 2017, T-92/11 RENV, *Jørgen Andersen t Commissie*
- Gerecht EU, 1 maart 2017, zaak T-454/13, *SNCM t Commissie*
- Gerecht EU, 6 april 2017, T- 732/16, *Valencia t Commissie*
- Gerecht EU, 6 april 2017, T-219/14, *Regione autonoma de Sardegna t Commissie*
- Gerecht EU, 13 december 2017, T-314/15, *Piraeus Container Terminal*
- Gerecht EU, 5 februari 2018, zaak T-216/15, *Dovera zdravotna poistjovnja t Commissie*
- Gerecht, 25 april 2018, gevoegde zaken T-554/15 en T-555/15, *Hongarije t Commissie (Hongaarse tabaksindustrie)*
- Gerecht EU, 15 mei 2018, T-901/16 R, *Elche Club de Fútbol t Commission*
- Gerecht EU, 31 mei 2018, T-160/16, *Groningen Seaports t Commissie*
- Gerecht EU, 11 juli 2018, zaak T-186/15, *CSTP Azienda della Mobilità t Commissie*
- Gerecht EU, 11 juli 2018, T-185/15, *Buonotourist t Commissie*.
- Gerecht EU, 15 oktober 2018, T-79/16, *Vereniging Gelijkberechtigting Grondbezitters t Commissie (VGG)*
- Gerecht EU, 15 november 2018, T-399/11 RENV, *Banco Santander*
- Gerecht EU, 29 november 2018, *ARFEA t Commissie*
- Gerecht EU, 13 december 2018, T-591/15, *Transavia t Commissie*

Gerecht EU, 26 februari 2019, T-679/16, *Athletic Club de Bilbao*
Gerecht EU, 26 februari 2019, T-865/16, *FC Barcelona*
Gerecht EU, 20 maart 2019, T-766/16, *Hércules Club de Fútbol*
Gerecht EU, 14 mei 2019, T-728/17, *Marinvest t Commissie*.
Gerecht EU, 22 mei 2019, T-791/16, *Real Madrid*
Gerecht EU, 19 juni 2019, T-373/15, *Ja zum Nürburgring t Commissie*
Gerecht EU, 27 juni 2019, T-20/17, *Hongarije t Commissie (Hongaarse advertentiebelasting)*
Gerecht EU, 12 juli 2019, T-356/15, *Oostenrijk t Commissie (Hinkley Point)*
Gerecht EU, 12 maart 2020, T-732/16, *Valencia CF t Commissie*
Gerecht EU, 9 september 2020, T-745/17, *Kerkosand t Commissie*
Gerecht EU, 14 april 2021, T-388/20, *Ryanair t Commissie (Finnair)*
Gerecht EU, 8 februari 2023, T-538/21, *Penya Barça Lyon t Commissie*

Conclusies Advocaten-Generaal

Conclusie van AG Léger, 10 juli 1991, C-309/99, *Wouters t Algemene Raad Nederlandse Orde van Advocaten*
Conclusie van AG Tizzano, 8 mei 2001, C-53/00, *Ferring*
Conclusie van AG Jacobs, 30 april 2002, C-126/01, *Ministre de l'Économie, des Finances et de l'Industrie t GEMO*
Conclusies van AG Léger, 19 maart 2002 (conclusie 1) en 14 januari 2003 (aanvullende conclusie 2), C-280/00, *Altmark Trans*
Conclusie van AG Jacobs, 11 december 2003, C-110/02, *Commissie t Raad (Portugese varkenhouders)*
Conclusie van AG Maduro, 12 januari 2006, C-237/04, *Enirisorse*
Conclusie van AG Sharpston, 6 december 2007, gevoegde zaken C-341/06 P en C-342/06 P, *Chronopost en La Poste t UFEX (Chronopost II)*
Conclusie van AG Colomer, 5 februari 2009, C-478/07, *Budějovický Budvar t Rudolf Ammersin*
Conclusie van AG Sharpston, 16 juli 2009, C-325/08, *Olympique Lyon t Newcastle United*
Conclusie van AG Maduro 30 september 2009, gevoegde zaken C-570/07 en C-571/07, *Blanco Pérez en Chao Gómez t Servicios Sanitarios en Asturië*
Conclusie van AG Colomer, 20 oktober 2009, C-265/08, *Federutility*
Conclusie van AG Mengozzi, 22 december 2010, C-279/08 P, *Commissie t Nederland*
Conclusie van AG Mazák, 20 oktober 2011, C-124/10 P, *Commissie t EDF*
Conclusie A-G Cruz Villalón, 30 april 2013, C-518/11, *UPC Nederland t Gemeente Hilversum*
Conclusie van AG Wathelet, 8 mei 2014, C-242/13, *Commerz t Havenbedrijf Rotterdam*
Conclusie van AG Wahl, 24 september 2014, C-518/13, *Eventech*
Conclusie van AG Wahl, 22 januari 2015, C-15/14 P, *Commissie t MOL*
Conclusie van AG Mengozzi, 12 februari 2015, C-18/14, *CO Sociedad de Gestión*
Conclusie van AG Wahl, 4 februari 2016, C-211/15 P, *Orange t Commissie*
Conclusie van AG Mengozzi, 12 april 2016, C-121/15, *ANODE t Premier Ministre*
Conclusie van AG Szpunar, 2 juni 2016, C-148/15, *Deutsche Parkinson Vereinigung*
Conclusie van AG Wathelet, 28 juli 2016, gevoegde zaken C-20/15 P en C-21/15 P, *World Duty Free*
Conclusie van AG Wahl, 15 september 2016, C-524/14 P, *Hansestadt Lübeck*
Conclusie van Saugmandsgaard Øe, 1 december 2016, C-296/15, *Medisanus*

- Conclusie van AG Kokott, 16 februari 2017, C-74/16, *Congregación de Escuelas Pías t Ayuntamiento de Getafe*
- Conclusie van AG Wathelet, 7 september 2017, gevoegde zaken C-66/16 P t/m C-69/16 P, *Comunidad País Vasco*
- Conclusie van AG Wahl, 20 december 2017, C-525/16, *MEO t Autoridade da Concorrência*
- Conclusie van AG Wahl, 10 november 2016, C-660/15 P, *Viasat t Commissie*
- Conclusie van AG Kokott, 9 november 2017, gevoegde zaken C-234/16 en C-235/16, *ANGED*
- Conclusie van AG Bobek, 14 december 2017, C-382/16, *Hornbach-Baumarkt*
- Conclusie van AG Campos Sánchez-Bordona, 27 februari 2018, C-135/16, *Georgsmarienhütte t Duitsland*.
- Conclusie van AG Bot, 14 juni 2018, C-171/17, *Hongarije t Commissie*
- Conclusie van AG Wahl, 13 september 2018, C-387/17, *Presidenza del Consiglio dei Ministri t Fallimento Traghetti del Mediterraneo*
- Conclusie van AG Wathelet, 25 september 2018, C-349/17, *Eesti Pagar*,
- Conclusie van AG Saugmandsgaard Øe, 19 december 2018, C-598/17, *A-fonds t Belastingdienst*
- Conclusie van AG Wahl, 6 februari 2019, C-591/17, *Oostenrijk t Duitsland*
- Conclusie van AG Tanchev, 3 april 2019, C-654/17 P, *Bayerische Motoren Werke (BMW) t Commissie*

EVA Hof

EVA-Hof, 16 november 2018, E-8/17, *Kristoffersen t Norges Skiforbund*

Nederland

Hoge Raad

- HR, 27 mei 2016, 11/02221, *Commerz t Havenbedrijf Rotterdam*, ECLI:NL:HR:2016:994.
- HR, 11 december 2020, *Stichting Karmedia t Gemeente Rotterdam*, ECLI:NL:PHR:2020:562
- Conclusie A-G Wissink voor de uitspraak van de Hoge Raad der Nederlanden, 5 juni 2006, *Stichting Karmedia t Gemeente Rotterdam*, ECLI:NL:PHR:2020:562

ABRvS

- ABRvS, 19 december 2007, 200604981/1, *Minister van VROM t Woningstichting Sint Servatius*, ECLI:NL:RVS:2007:BC0537
- ABRvS, 2 november 2011, 201100211/1/H2, *Woningcorporaties t Centraal Fonds Volkshuisvesting*, ECLI:NL:RVS:2011:BU3143
- ABRvS, 13 februari 2013, 201111694/1/A2, *Ridderstee t Gedeputeerde staten van Zuid-Holland*, ECLI:NL:RVS:2013:BZ1245

College van Beroep voor het bedrijfsleven,

- CBb, 6 oktober 2020, *Stichting X t minister van Economische Zaken en Klimaat*, ECLI:NL:CBB:2020:678

Gerechtshof Amsterdam

- Gerechtshof Amsterdam, 1 april 2004, *Overstad t gemeente Alkmaar*, LJN: AO6912, 206/03 KG.

Gerechtshof Amsterdam, 09 juli 2019, *Commerz t Havenbedrijf Rotterdam*,
ECLI:NL:GHAMS:2019:2263

Gerechtshof Den Haag

Gerechtshof Den Haag, 11 december 2018, zaaknummer 200.225.476/01, *Gendia t Staat der Nederlanden (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport)*,
ECLI:NL:GHDHA:2018:3331

Rechtbank Den Haag

Rechtbank Den Haag, 28 september, 2011, AWB 10/2940 *Ridderstee t Gedeputeerde staten van Zuid-Holland*.

Rechtbank Den Haag, 28 mei 2014, *Zuid-Hollands Landschap t Gedeputeerde Staten provincie Zuid-Holland*, ECLI:NL:RBDHA:2014:6726

Vzr Rechtbank Den Haag, 26 april 2017, zaaknummer C/09/528721 / KG ZA 17/328, *Gendia t Staat der Nederlanden (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport)*,
ECLI:NL:RBDHA:2017:4278

Rechtbank Noord Nederland

Rechtbank Leeuwarden, 27 januari 2010, *SITA t gemeente Leeuwarden*,
ECLI:NL:RBLEE:2010:BL0852.

Rechtbank Noord-Nederland, 17 april, 2019, *Blauwestadhoeve t Gemeente Oldambt*

Rechtbank Midden-Nederland

Vzr. Rechtbank Midden-Nederland, 10 juni 2016, *Fc Twente t KNVB*, zaaknummer C/16/415782/ KG ZA 16-381

Rechtbank Utrecht, 26 november 2010, zaaknummers SBR 10/2956 en SBR 10/1098 e.v, *Woningcorporaties t Centraal Fonds Volkshuisvesting*; ECLI:NL:RBUTR:2010:BO5098

België

Grondwettelijk Hof van België

Grondwettelijk Hof, 18 december 2013, *Eric Libert t Vlaamse regering*, nr. 145/2013, 2014/200307, r.o. 89, 90, Belgisch Staatsblad [2015]

Duitsland

BVerwG

BVerwG, 19 oktober 2006, 3 C 33.05 , *OVG Lüneburg*, ECLI:DE:BVerwG:2006:191006 U3C33.05.0

BVerwG, 16 december 2010, 3 C 44.09, *OVG Rheinland-Pfalz*, ECLI:DE:BVerwG:2010:1612210U3C44.09.0

Oberverwaltungsgericht Berlin

OWG, Berlin, 18 december 2017, *Magic Mountain Kletterhallen* (schriftelijke opmerkingen Commissie ingebracht op 5 december 2017, document SJ.C(2017) 6722850

Oberlandesgericht Koblenz

OLG Koblenz, 30 mei 2012, *Deutsche Lufthansa*

Verwaltungsgericht Berlin

VWG Berlin, 5 juli 2012, OVG 6 S 16.12, *Magic Mountain Kletterhallen t Land Berlin*

Estland***Riigikohus (Hoogste rechterlijke instantie Estland)***

Riigikohus, 19 december 2019, 3-15-241, *Eesti Pagar*

Finland***Korkein hallinto-oikeus (Hoogste bestuursrechter Finland)***

Korkein hallinto-oikeus 16 februari 2018, *Jokilaaksojen pelastuslaitoksen* No 4003/3/16, ECLI:FI:KHO:2018:28

Frankrijk***Cour de cassation***

Cour de cassation, 1 december 2011, 10-25944, *Laboratoires Boiron*

Cour administrative d'appel de Marseille

Cour administrative d'appel de Marseille, 6 april 2016, 12MA02987, *Corsica Ferries t SNCM*

Ierland***High Court of the Republic of Ireland***

High Court of the Republic of Ireland, 23 november, 2006, [2006] IEHC 431, *BUPA Ireland t Health Insurance Authority*, 2005 532 JR

High Court of the Republic of Ireland, 7 maart 2013, [2013] IEHC 103, *BUPA Ireland t Health Insurance Authority*, 2005 532 JR.

Italië***Consiglio di Stato***

Consiglio di Stato, arrest van 3 maart 2010 (nr. 1405/2010), *Simet*

Tsjechië***Hooggerechtshof van Tsjechië***

Hooggerechtshof van Tsjechië, 25 juni 2014, *Městský soud v Praze* ECLI:CZ:NS:2014:23. CDO.1341.2012.1; 23 Cdo 1341/2012-1

Spanje***Tribunal Supremo de España***

Tribunal Supremo de España, 6 juni 1997, zaak 1610/1993, *Real Madrid*

Tribunal Supremo de España, 26 september 2018, zaak STS 3358/2018, *ANGED t Generalitat de Catalunya* ECLI:ES:TS:2018:3358

Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië

Supreme Court of the United Kingdom and Northern-Ireland
Supreme Court of the United Kingdom and Northern-Ireland, zaak [2020] UKSC 5,
19 februari 2020, *Micula t Roemenië*

Verdragen

VEU

VWEU

Handvest van de Grondrechten van de EU

EER-Overeenkomst

Terugtrekkingsakkoord van het Verenigd Koninkrijk uit de Unie
Protocol nr. 26 bij de EER-overeenkomst inzake de samenwerking op het gebied van
staatssteun
Protocol nr. 27 bij de EER-overeenkomst inzake de samenwerking op het gebied van
staatssteun

Wet- en regelgeving

Verordeningen

- Verordening nr. 2015/1588/EU van de Raad, *PbEU* (2015) (hierna: 'Machtigingsverordening')
- Verordening nr. 2015/1589/EU van de Raad, *PbEU* (2015) (hierna: 'Procedureverordening')
- Verordening nr. 2023/283/EU van de Commissie van 13 December 2023 betreffende de toepassing van de artikelen 107 en 108 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie op de-minimissteun, *PbEU* (2023) L 2023/2831 (hierna: "Reguliere De-minimisvrijstellingsverordening")
- Verordening nr. 2023/2832/EU van de Commissie van 13 december 2023 betreffende de toepassing van de artikelen 107 en 108 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie op de-minimissteun verleend aan diensten van algemeen economisch belang verrichtende ondernemingen, *PbEU* (2023) L 2023/2832 (hierna: "DAEB-de-minimisvrijstellingsverordening")
- Verordening (EU) nr. 651/2014 van de Commissie van 17 juni 2014 waarbij bepaalde categorieën steun op grond van de artikelen 107 en 108 van het Verdrag met de interne markt verenigbaar worden verklaard (Algemene Groepsvrijstellingsverordening), *PbEU* (2014) L 187
- Verordening (EU) 2022/2472 van de Commissie van 14 december 2022 over bepaalde categorieën steun in de landbouw- en de bosbouwsector en in plattelandsgebieden op grond van de artikelen 107 en 108 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie met de interne markt verenigbaar worden verklaard (LVV), *PbEU* (2022) L 327

- Verordening (EU) 2022/2473 voor bepaalde categorieën steun voor ondernemingen die actief zijn in de productie, de verwerking en de afzet van visserij- en aquacultuurproducten, op grond van de artikelen 107 en 108 van het Verdrag met de interne markt verenigbaar worden verklaard (VVV), *PbEU* (2022) L 327
- Verordening (EU) nr. 2023/1315/EU van de Commissie van 23 juni 2023 tot wijziging van Verordening (EU) nr. 651/2014 waarbij bepaalde categorieën steun op grond van de artikelen 107 en 108 van het Verdrag met de interne markt verenigbaar worden verklaard (Wijzigingsverordening AGVV 2023; Green Deal AGVV), *PbEU* (2023) L 167
- Verordening (EG) nr. 1/2003 van de Raad van 16 december 2002 betreffende de uitvoering van de mededingingsregels van de artikelen 81 en 82 van het Verdrag, *PbEU* (2003) L 1/4
- Verordening 1191/69, *PbEU* (1969) L 156/1. Deze verordening staat ook bekend als de Public Service Obligations (PSO)-Verordening en is inmiddels vervangen door verordening 2016/2338/EU van het Europees Parlement en de Raad van 14 december 2016 tot wijziging van Verordening (EG) nr. 1370/2007 inzake de openstelling van de markt voor het binnenlands personenvervoer per spoor, *PbEU* (2016) L354/22
- Verordening 1336/2013/EU, 13 december 2013, tot wijziging van de aanbestedingsrichtlijnen, *PbEU* (2013) L 335/17.
- Verordening nr. 1069/2009/EU, 14 november 2009, inzake dierlijke bijproducten, *PbEU* (2003) L 300/1

Richtlijnen

- Aanbestedingsrichtlijn 2004/18/EG van 31 maart 2004, *PbEU* (2004), L 134/114
- Aanbestedingsrichtlijn 2014/24/EU van 26 februari 2014, *PbEU* (2014), L94/65
- Transparantierichtlijn 2006/111/EG, *PbEU* (2006), L 318/17
- Richtlijn 2010/31/EU van het Europees Parlement en de Raad van 19 mei 2010 betreffende de energieprestatie van gebouwen, *PbEU* (2010), L153/13

Kaderbesluiten

- DAEB-Vrijstellingsbesluit *PbEU* 2012, L7, 11 januari 2012, p. 3-10
- DAEB-Kaderregeling *PbEU* 2012, C8, 11 januari 2012, p. 15-22)
- Tijdelijke kaderregeling van de Commissie inzake staatssteun ter ondersteuning van de economie vanwege de huidige COVID-19-uitbraak, 20 maart 2020, *PbEU* 2020, C 91 I/01

Richtsnoeren

- Bijzondere richtsnoeren van de Europese Raad Brussel voor de onderhandelingen volgens artikel 50 VEU tussen de EU en het VK over de terugtrekking van het VK uit de Unie, 29 april 2017, EUCO XT 20004/17

Mededelingen en leidraden

- Bijlage bij de Europese Raad in Nice, 7-10 december 2000, 'Verklaring over de specifieke kenmerken van sport en de maatschappelijke functie daarvan in Europa, waarmee bij de uitvoering van Communautair beleid rekening moet worden gehouden'
- Mededeling van de Commissie over diensten van algemeen belang in Europa, 19 januari 2011 *PbEU* C 17 (2001)

- Verslag van de Commissie aan de Europese Raad van Laken 'Diensten van algemeen belang: Mededeling van de Commissie van september 2000', *PbEU* C 17/4 (2004)
- Mededeling van de Commissie over het Actieplan Staatssteun 2005 COM (2005) 107 final
- Mededeling van de Commissie, 26 april 2006, Sociale diensten van algemeen belang in de Europese Unie {SEC(2006) 516}
- Mededeling van de Commissie betreffende de toepassing van staatssteun in de vorm van garanties, 20 juni 2008, *PbEU* C 155/02 (2008)
- Mededeling van de Commissie van 22 januari 2009: Tijdelijke communautaire kaderregeling inzake staatssteun ter stimulering van de toegang tot financiering in de huidige financiële en economische crisis (2009/C 16/01)
- Witboek Mededeling van de Commissie over de ontwikkeling van de Europese dimensie van sport, 18 januari 2011, COM(2011) 12 definitief.
- Mededeling van de Commissie over de ontwikkeling van de Europese dimensie van sport, 18 januari 2011, COM(2011) 12 definitief
- Mededeling van de Commissie, 'De modernisering van het EU-staatssteunbeleid', 8 mei 2012, COM(2012)209 final)
- Gezamenlijke verklaring van Eurocommissaris Almunia en UEFA-voorzitter Platini, 12 maart 2012; terug te vinden op http://ec.europa.eu/competition/sectors/sports/joint_statement_en.pdf
- Persbericht Commissie, 21 mei 2012, 'Vice President Almunia and UEFA President Platini confirm Financial Fair-Play rules in professional football are in line with EU state aid policy', te vinden op https://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/uefaorg/EuropeanUnion/01/77/21/58/1772158_DOWNLOAD.pdf
- Mededeling van de Commissie over de toepassing van de staatssteunregels en DAEB ('DAEB- Mededeling'), *PbEU* 2012, C 8, blz. 4
- Gids voor de toepassing van de EU-regels inzake staatssteun, overheidsopdrachten en de eengemaakte markt op diensten van algemeen economisch belang, en met name sociale diensten van algemeen belang', Werkdocument Europese Commissie, 29 april 2013, SWD (2013) 53 final/2
- Mededeling van de Commissie betreffende het begrip 'staatssteun' in de zin van artikel 107, lid 1 VWEU, *PbEU* 2014/C 262/1
- Persbericht Europese Commissie, 'Leidraad voor lokale steunmaatregelen van de overheid die zonder voorafgaande goedkeuring van de Commissie kunnen worden toegekend', 29 april 2015, IP/15/4889
- Verklaring van Eurocommissaris M. Vestager over het staatssteunbesluit inzake Apple, 'Statement by Commissioner Vestager on state aid decision that Ireland's tax benefits for Apple were illegal', Brussels, 30 Augustus 2016, STATEMENT/16/2926
- Gedragscode van de Commissie voor een goed verloop van de staatssteunprocedures, 19 juli 2018, *PbEU* (2018) 2018/C 253/05
- Mededeling van de Commissie over een Europese Green Deal, 11 december 2019, Brussel, COM(2019) 640 final
- Mededeling van de Commissie, 'Coordinated economic response to the COVID-19 Outbreak', Brussel, 13 maart 2020, COM (2020) 112
- Mededeling van de Commissie 'Tijdelijk crisiskader voor staatssteunmaatregelen ter ondersteuning van de economie na de Russische agressie tegen Oekraïne', 24 maart 2022, Brussel, *PbEU* 2022/C 131 I/01

Individuele Besluiten

- Besluit van de Commissie, 9 maart 2000, N118/00, *Aide aux clubs sportifs professionnels (Franse trainingscentra)*, PbEU (2001)
- Besluit van de Commissie, 23 juli 2003, *Staatssteun aan AZ en AZ Vastgoed*, C 266/8-11, PbEU (2003)
- Besluit van de Commissie, 30 maart 2004, *Gibraltar*, 2005/261/EC, PbEU (2005)
- Besluit van de Commissie, 25 januari 2006, *Staatssteun aan AZ en AZ Vastgoed*, PbEU (2006).
- Besluit van de Commissie, 22 juni 2006, C 2/2004 (ex NN 170/2003), NOS, PbEU (2008)
- Besluit van de Commissie, 21 oktober 2008, C 4/08, Ahoy, PbEU (2009)
- Besluit van de Commissie, 15 december 2009, E 2/2005 en N 642/2009, *Nederlandse woningcorporaties*, C(2009) 9963, PbEU (2010)
- Besluit van de Commissie, 5 oktober 2011, SA.31877, *Kanaalzone Apeldoorn*, PbEU (2011)
- Besluit van de Commissie, 9 november 2011, *Hungarian Sport infrastructure*, C(2011)7287 final, PbEU (2011)
- Besluit van de Commissie, 20 december 2011, 25/08 (ex NN 23/08), *France telecom*, PbEU 2012/540 (2012)
- Besluit van de Commissie, 5 december 2012, *Deutsche Alpenverein*, C (2012) 8761, PbEU (2013)
- Besluit van de Commissie, 6 maart 2013, SA. 33583, *Steun aan PSV Eindhoven, MVV, NEC, FC Den Bosch*, C 116/19 PbEU (2013)
- Besluit van de Commissie, 20 maart 2013, SA.34357, *Multiplier giftenaftrek*, C(2013) 1502 final, PbEU (2013)
- Besluit van de Commissie, 20 maart 2013, SA.35440, *Multifunktionsarena Stadt Jena*, C 1521, PbEU (2013)
- Besluit van de Commissie, 2 mei 2013, 2013/435/EU, SNCM, PbEU (2013).
- Besluit van de Commissie, 2 mei 2013, SA.33618, *Investerings in de sportarena van Uppsala*, PbEU (2013)
- Besluit van de Commissie, SA.36105, 2 oktober 2013, *Fußballstadion Chemnitz*, PbEU (2013)
- Besluit van de Commissie, 20 november 2013, SA.37109, *Vlaamse voetbalstadions*, PbEU (2013)
- Besluit van de Commissie, SA.37373, 14 december 2013, *Renovatie ijsstadion Thialf*, PbEU (2013)
- Besluit van de Commissie, 18 december 2013, SA 35501, *Euro 2016*, PbEU (2014)
- Besluit van de Commissie, 7 maart 2014, SA.29769, *Staatssteun voor bepaalde Spaanse professionele sportclubs*, C 69/2014 PbEU (2014)
- Besluit van de Commissie, 9 maart 2014, SA37342, *Irish Football Association*, PbEU (2014)
- Besluit van de Commissie, 25 april 2014, *Zweckverband Tierkörperbeseitigung*, C(2012) 2557 final, PbEU (2014)
- Besluit van de Commissie, 30 maart 2015, SA.38517, *Scheidsrechterlijke uitspraak Micula/Roemenië*, PbEU (2015)
- Besluit van de Commissie, 11 juni 2014, SA.33575, *Tsjechische sportaccomodaties*, C(2014)3602 PbEU (2015)
- Besluit van de Commissie, 15 augustus 2015, SA.37963, *Glenmore Lodge*, PbEU (2015)
- Besluit van de Commissie, 21 oktober 2015, *Starbucks*, SA.38374, PbEU 2017 (2017)
- Besluit van de Commissie, 21 oktober 2015 *Fiat*, SA.38375, PbEU (2016)

- Besluit van de Commissie, 21 december 2015, SA.43983, *BLSV-Sportcamp Nordbayern*, PbEU (2016)
- Besluit van de Commissie, 4 juli 2016, SA.33754, *Staatssteun aan Real Madrid*, PbEU (2016)
- Besluit van de Commissie, 4 juli 2016, SA.40168, *Staatssteun aan Willem II Tilburg*, PbEU (2016)
- Besluit van de Commissie, 4 juli 2016, SA.33584, *PSV Eindhoven*, PbEU (2016)
- Besluit van de Commissie, 4 juli 2016, SA.36387, *Steunmaatregelen voor Valencia Club de Fútbol Sociedad Anónima Deportiva, Hércules Club de Fútbol Sociedad Anónima Deportiva en Elche Club de Fútbol Sociedad Anónima Deportiva*, C/2016/4060 PbEU (2017)
- Besluit van de Commissie, 22 juli 2016, SA 44438, *Sporting Arena Cork*, C(2016) 4625 final, PbEU (2016)
- Besluit van de Commissie, 30 augustus 2016, *Apple*, PbEU (2017)
- Besluit van de Commissie, 1 september 2016, SA.38418, *Duits Filmfonds*, PbEU (2017)
- Besluit van de Commissie, 19 september 2016, SA.38920, C(2016) 5054 final, SCMT, PbEU (2017)
- Besluit van de Commissie, 23 maart 2017, SA 46615, *Prolongation Hungary Support Scheme*, PbEU (2017)
- Besluit van de Commissie, 27 april 2017, SA.37316, *Komunala Izola Marina*, C 291/1 PbEU (2017)
- Besluit van de Commissie, 24 mei 2017, SA.46530, *Slovakia National football stadium*, PbEU (2017)
- Besluit van de Commissie, 31 juli 2017, SA. 47683, *Tampere Arena*, C 442 PbEU (2017)
- Besluit van de Commissie, 26 oktober 2017, SA.44896, *Britse winstbelastingvrijstelling voor multinationals*, C/400/2017, PbEU (2017)
- Besluit van de Commissie, 4 mei 2018, SA.34815, *Jachthaven Scharendijke Zeeland*, PbEU (2018)
- Besluit van de Commissie van 29 april 2021, SA.61014, *Steun voor het Sloveense pers-agentschap STA*, PbEU (2021)

Besluiten van de Toezichtautoriteit van de EVA

- Besluit van de toezichtautoriteit van de Europese Vrijhandelsassociatie (EVA), 23 september 2015, Zaaknummer: 76465, *Sandjefford*, PbEU (2015)
- Besluit van de toezichtautoriteit van de Europese Vrijhandelsassociatie (EVA), 7 mei 2015, Zaaknummer: 76897, *Templarheimen I*, PbEU (2015)
- Besluit van de toezichtautoriteit van de Europese Vrijhandelsassociatie (EVA), 29 januari 2018, Zaaknummer: 81396, *Templarheimen II*, PbEU (2018)

Parlementaire stukken Europees Parlement

- Parlementaire stukken Europees Parlement, schriftelijke vraag E-0537/03 van Erik Meijer (GUE/NGL) aan de Commissie, 26 februari 2003, 'Gemeentelijke subsidies aan commerciële voetbalondernemingen als stimulans voor een harde concurrentiestrijd en extreme betalingen', PbEU Nr. 280 E van 21/11/2003 blz. 0065-0066